

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА
ГОМБОЖАВЫН ЗАНДАНШАТАР
ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

Даваажанцангийн САРАНГЭРЭЛ

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон,
Утас: 26-23-46, Факс: 26-23-46
E-mail: sarangerel@parliament.mn
<http://www.parliament.mn>

2022.08.19 № УИХ-03/4444

танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл өргөн
мэдүүлэх тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай” хуулийн төслийг Д.Сарангэрэл нарын 13 эмэгтэй гишүүн санаачлан боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж байна.

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын байнгын хороо, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж өгнө үү.

Хүндэтгэсэн:

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

Д.САРАНГЭРЭЛ
А.АДЪЯАСҮРЭН
П.АНУЖИН
Б.БАЯРСАЙХАН
Х.БУЛГАНТУЯА
Б.ЖАРГАЛМАА
М.МӨНХЦЭЦЭГ
Ц.МӨНХЦЭЦЭГ
С.ОДОНТУЯА
М.ОЮУНЧИМЭГ
Д.ӨНӨРБОЛОР
Б.САРАНЧИМЭГ
Ч.УНДРАМ

000905

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

Даваажанцангийн САРАНГЭРЭЛ

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон,
Утас: 26-23-46, Факс: 26-23-46
E-mail: sarangerel@parliament.mn
<http://www.parliament.mn>

2021.08.15 № УИХ-03/4656

танай _____-ны № _____-т

**Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх
тов тогтоолгох тухай**

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг санаачлан боловсрууллаа.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд заасны дагуу хянан үзэж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх тов тогтоож өгнө үү.

Хуулийн төсөл, үзэл баримтлал, танилцуулга болон холбогдох бусад материалыг хавсаргав.

Хавсралт 88 хуудас

Хүндэтгэсэн:

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

Д.САРАНГЭРЭЛ

МОНГОЛ УЛС
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

20... он... дугаар
сарын...ны өдөр

Дугаар ХТ/1827

Улаанбаатар-12
Утас: 260817
Факс: 976-11-310011

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Д.САРАНГЭРЭЛ ТАНАА

Хуралдааны тэмдэглэл
хүргүүлэх тухай

Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Сарангэрэлийн санаачлан боловсруулсан Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн тэмдэглэлийг хүргүүлж байна.

Хүлээн авч танилцана уу.

Хавсралт... хуудас.

Монгол Улсын сайд,
Засгийн газрын Хэрэг
эрхлэх газрын дарга

Ц.НЯМДОРЖ

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛЭЭС

Монгол Улсын Засгийн газрын 2022 оны 8 дугаар сарын 10-ны өдрийн хуралдааны 40 дүгээр тэмдэглэлд:

“ҮИ.ХЭЛЭЛЦСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Сарангэрэлийн санаачлан боловсруулсан Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл

ШИЙДВЭРЛЭСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Сарангэрэлийн санаачлан боловсруулсан Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөлтэй танилцаад дараахь санал, дүгнэлтийг хүргүүлэхээр тогтов.

1. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.” гэж заасан бөгөөд Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн дагуу Монгол Улс эмэгтэйчүүдийг хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд эрх тэгш оролцуулах бүх талын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

2011 онд баталсан Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиар эдийн засгийн хүрээн дэх жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгааг тусгайлан зохицуулж, тодорхой салбар дахь хүйсийн тэнцвэргүй байдлыг арилгах арга хэмжээ авах, эсхүл аль нэг ажил, мэргэжлийн хүйсийн тэгш бус төлөөллийг тэнцвэржүүлэхэд түлхэц өгөхүйц хөнгөлөлт, урамшуулал үзүүлэх, эсхүл тэтгэлэг тогтоох арга хэмжээг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэхгүй байхаар заажээ.

Дээрх хууль тогтоомжид заасны дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас аливаа бодлого, шийдвэр гаргахдаа нийгэм, эдийн засаг дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжих асуудлыг баримтлан ажиллаж байна. Тухайлбал, Засгийн газраас боловсруулж 2022 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын хөгжлийн зорилтот хөтөлбөрүүдийн нэг болох Засаглалын зорилтот хөтөлбөрийн төсөлд улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд эмэгтэйчүүд үр дүнтэй оролцох, манлайлан ажиллах тэгш боломжоор хангах зорилт, арга хэмжээг тусгасан байна.

Иймд аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих арга хэмжээг бие даасан хууль батлах замаар бус төрийн бодлогын хүрээнд батлах бусад шийдвэрт тусгах хэлбэрээр хэрэгжүүлэх боломжтой байна.

Тодруулбал, Хөгжлийн зорилтот хөтөлбөрийн төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэх явцад шаардлагатай зарим асуудлыг тусгаж шийдвэрлэх боломж нээлттэй байгааг анхаарах нь зүйтэй байна.

2. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 2.3-т “Монгол Улсын хууль тогтоомж болон нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан эрх зүйн актын хэм хэмжээ нь энэ хуулиар баталгаажуулсан жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах хэм хэмжээг дордуулахыг хориглоно” гэж заасны дагуу Монгол Улсын хууль тогтоомжид тухайлбал, Татварын ерөнхий хуульд татвар ногдуулах, хөнгөлөх, чөлөөлөх үйл ажиллагаанд шударга ёсыг баримтлах, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд худалдан авах ажиллагаанд өрсөлдөх тэгш боломжийг олгох зохицуулалтыг хуульчилжээ.

Харин хуулийн төсөлд зөвхөн эмэгтэйчүүдэд тусгайлан татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, тендер шалгаруулалтад давуу байдал олгох, санхүүгийн дэмжлэгийг тэргүүн ээлжинд олгох зэрэг асуудлыг тусгасан нь дээрх хуулийн зохицуулалтуудтай зөрчилдөж байна.

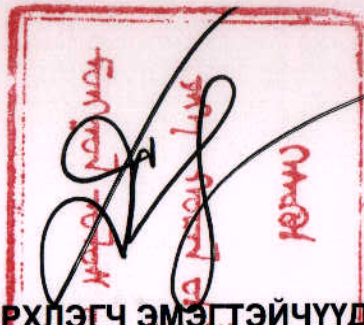
Мөн хуулийн төсөлд тусгасан жендэрийн мэдээллийн сан бүрдүүлэх, хүн амын нас, хүйсийн статистик боловсруулах асуудлыг Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль болон Статистикийн тухай хуулиар тус тус зохицуулсан байна.

Ийнхүү хууль хоорондын зөрчил, давхардал үүсгэж болзошгүй байдал нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29.1.1, 29.1.2, 29.1.7-д заасан хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хуультай уялдсан байх, тухайн хуулиар зохицуулах харилцааны хүрээнээс хальсан, эсхүл бусад хуулиар зохицуулсан асуудлыг давхардуулан тусгахгүй байх шаардлагад нийцэхгүй байна.” гэжээ.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

**БАТЛАВ.
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН**

Д.САРАНГЭРЭЛ

**АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН
ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл, шаардлага

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1966 онд баталсан Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын гуравдугаар зүйлд “эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхийг эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд тэгш эдлүүлэх нөхцөлийг хангах үүрэг”, мөн долоодугаар зүйлийн (а).i дэх хэсэгт “...эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс доргүй хөдөлмөрлөх нөхцөлийг бий болгох” үүрэг тус тус хүлээсэн.

Монгол Улс 1981 онд соёрхон баталсан Эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн Арван нэгдүгээр зүйлийн 1-д “... эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхээр хангах зорилгоор зохистой бүх арга хэмжээ авах, эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах, тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан алагчлах аливаа үйлдлээс эмэгтэйчүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалахыг хангах, тэгш шан хөлс, түүний дотор тэтгэмж эдлэх, адил үнэлгээтэй ажлын хувьд тэгш хандах, түүнчлэн ажлын чанарыг адил үнэлүүлэх эрх, банкны зээл авах, үл хөдлөх эд хөрөнгө барьцаалах болон бусад хэлбэрээр санхүүгийн зээл авах эрхээр хангах” зэрэг үүрэг тус тус хүлээсэн. Үүнээс гадна тус конвенцийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2-т “эмэгтэйчүүд хөдөө нутгийн хөгжилд оролцож, түүнээс ашиг хүртэх талаар зохистой бүх арга хэмжээг авч хөдөлмөр эрхлэх, эсхүл хувиараа хөдөлмөрлөх замаар эдийн засгийн тэгш боломж хүртэхийн тулд өөртөө туслах бүлэг болон хоршоо байгуулах эрхээр хангах бөгөөд гэрээ байгуулах, эд хөрөнгө захиран зарцуулах тэгш эрхийг олгох” үүрэг хүлээжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй...” хэмээн аливаа харилцаанд хүйсээс үл хамааран тэгш эрхтэй болохыг баталгаажуулсан.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн 5.2-т заасан төрийн бодлогын хүрээнд эрэгтэй, эмэгтэй хүний нийгэм, гэр бүлийн харилцаанд үүссэн тэгш бус байдлыг арилгах, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалахад чиглэсэн тусгай арга хэмжээ хэрэгжүүлэх бөгөөд эдгээр тусгай арга хэмжээг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэхгүй”, мөн зүйлийн 7.2 дахь

хэсэгт “Энэ хуулийн 7.1-д заасан тусгай арга хэмжээг дараахь хүрээнд явуулна.” гээд 7.2.3-т “тодорхой салбар дахь хүйсийн тэнцвэргүй байдлыг арилгах арга хэмжээ авах, эсхүл аль нэг ажил, мэргэжлийн хүйсийн тэгш бус төлөөллийг тэнцвэржүүлэхэд түлхэц өгөхүйц хөнгөлөлт, урамшуулал үзүүлэх, эсхүл тэтгэлэг тогтоох” гэж тус тус заажээ.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын “Хөдөлмөрийн эдийн засгийн тэнцвэрийг хангаж, мэдлэгийн эдийн засгийг бүрдүүлж, иргэн бүрийг ажилтай, орлоготой болгоно” хэмээх 2.6 дугаар зорилтын хүрээнд I үе шатанд (2021-2030) “Хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт нийцсэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжинэ” гээд тус зорилтод “Хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт тохирсон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх” замаар хүрэхээр тусгажээ. Түүнчлэн, “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, бизнес эрхлэх арга, ур чадварыг хөгжүүлж, жижиг, дунд бизнес эрхлэлтийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлнэ” хэмээх 3.3 дугаар зорилтын хүрээнд “Бичил, жижиг, дунд бизнесийг дэмжих орчин бэхжиж, төлөвшсөн байна” гэжээ.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.2.8-д “Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлж, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд эмэгтэйчүүд үр дүнтэй оролцох, манлайлан ажиллах тэгш боломжоор хангана”, 6.2.14-т “Хөдөө орон нутгийн жижиг, дунд үйлдвэр, аж ахуй эрхлэгчдийн худалдаа, борлуулалтыг дэмжих дэд бүтцийг бий болгон бизнес эрхлэх нэн таатай орчныг бий болгоно” гэсэн зорилго тус тус дэвшүүлжээ.

Мөнгө угаахтай тэмцэх санхүүгийн арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-аас баталсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт”-ын “Хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгч болон ил тод байдал” хэмээх 24 дүгээр зөвлөмжийн тайлбарын 2 дахь хэсэгт “Улс орнууд хуулийн этгээдийн ил тод байдлыг хангахын тулд дараах механизмтай байх шаардлагатай. Үүнд:” гээд (а)-д “Тухайн улсын хуулийн этгээдийн онцлог, төрөл, хэлбэрийг тодорхойлж, тайлбарлах” гэжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон жендэрийн эрх тэгш байдлыг зохицуулсан олон улсын гэрээ, конвенц болон бодлогын баримт бичгүүдэд заасан зохицуулалт болон амьдрал дээр урган гарч байгаа асуудлууд, түүний дотор хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт тохирсон эдийн засгийн баялгийг тэгш хуваарилах, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага дээр дурдсан эрх зүйн баримт бичгийн дагуу зүй ёсоор бий болж байна.

Иймд “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хууль” боловсруулах нь хүн амын томоохон бүлэг болох эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлж, эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар тэднийг дэмжих, улмаар эдийн засгийн салбар дахь хүйсийн тэгш байдлыг хангах, улмаар нийгмийн харилцаанд үүссэн тэгш бус байдлыг арилгах үндэслэл болох юм.

1.2.Хуулийн төсөл боловсруулах практик хэрэгцээ, шаардлага

Хуулийн төсөл боловсруулах дараах хэд хэдэн практик хэрэгцээ, шаардлага үүссэн. Үүнд:

- А. Хуулийн нарийвчилсан зохицуулалтгүйн улмаас эдийн засаг дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог тодорхойлох мэдээллийн сан дутмаг
- Б. Эмэгтэйчүүдийн хөлсгүй хөдөлмөр ба цаг ашиглалт
- В. Орлого, өмч хөрөнгийн зөрүү, санхүүгийн дэмжлэг авахад тулгамдаж буй асуудал
- Г. Ковид-19 цар тахлын улмаас үүссэн эдийн засгийн салбар дахь сөрөг нөлөө
- Д. Бизнесийн шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо

Тиймээс үүсээд буй практик, хэрэгцээ шаардлага тус бүрийн үндэслэл, нөхцөл байдлын талаар үзэл баримтлалд дэлгэрэнгүй тусгалаа.

А.Хуулийн нарийвчилсан зохицуулалтгүйн улмаас эдийн засаг дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог тодорхойлох мэдээллийн сан дутмаг

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөрөөс 2021 оны 3 дугаар сард хийсэн “Монгол Улсад Ковид 19 цар тахлын охид эмэгтэйчүүдийн нийгэм эдийн засгийн амьдралд үзүүлж буй нөлөөллийн судалгаа”-р дараах хэд хэдэн дүгнэлтийг хийсэн. Үүнд:

1. Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн талаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээлэл дутмаг. Учир нь эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг тодорхойлсон хуулийн албан ёсны тодорхойлолт байдаггүй тул ямар шалгуураар мэдээллийг боловсруулах нь тодорхойгүй.
2. Хуулиар энэхүү тодорхойлолтыг баталгаажуулснаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийн санг бий болгож улмаар энэхүү тоон мэдээлэлд үндэслэн бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг бодитоор дэмжих, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлж, оновчтой шийдвэрлэхэд түлхэц болно.
3. Эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлд зориулсан техникийн туслалцаа, цаашид бизнесээ хэрхэн хөгжүүлэх, бизнес төлөвлөгөө боловсруулах, тохирсон загвар сонгох зэрэг зөвлөх үйлчилгээ үгүйлэгдэж байна гэж тус тус дүгнэжээ.

Үндэсний статистикийн хорооноос аж ахуйн нэгж, байгууллагын тооллогын урьдчилсан дүнг 2022 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр гаргасан. Уг тооллогоор зөвхөн захирлын хүйсийг шалгуур болгосон бөгөөд эрэгтэй захиралтай 92.5 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллагын 36 хувь нь буюу 33.3 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна. Харин эмэгтэй захиралтай 54.9 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллагын 40 орчим хувь нь буюу 21.8 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна. Сүүлийн 2 жил дараалан тасралтгүй үйл

ажиллагаа явуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагыг захирлын хүйсээр авч үзвэл эмэгтэй 32.5 хувь, эрэгтэй 29.8 хувь байна” гэжээ. Үүнээс дүгнэвэл, эмэгтэй захиралтай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийгэмд илүү тогтвортой үйл ажиллагаагаа эрхэлдэг гэж үзэж болох юм.

Мөн аж ахуйн нэгж, байгууллагыг салбараар ангилан тоолж, түүнээс эмэгтэй захирлын эзлэх хувийг судалж үзэхэд үйлчилгээний салбарт 46 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага тоологдсоноос эмэгтэй захирал 41.1 хувь, худалдааны салбарт 63.2 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага тоологдсоноос эмэгтэй захирал 39.2 хувь, хөдөө аж ахуйн салбарт 8.2 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага тоологдсоноос эмэгтэй захирал 29.9, аж үйлдвэрийн салбарт 16.6 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага тоологдсоноос эмэгтэй захирал 34.5, барилгын салбарт 13.5 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага тоологдсоноос эмэгтэй захирал 22.7 хувийг тус тус эзэлж байна.

Түүнчлэн 0-300 сая төгрөгийн борлуулалтын орлоготой аж, ахуй нэгжийн 58 хувь нь эрэгтэй захиралтай байгаа бол орлого нэмэгдэх тусам эрэгтэй захирлын эзлэх хувь 72 хувь болж өссөн. Мөн 200-аас дээш ажилтантай аж ахуйн нэгжийн 71 хувь нь эрэгтэй захиралтай байна. Үүнээс үзэхэд бичил, жижиг түвшний аж ахуйн нэгж дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдтэй ойролцоо боловч аж ахуйн нэгжийн борлуулалтын орлого, ажилтны тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэйчүүдийн оролцоо буурч байна.

Өөрөөр хэлбэл, аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоо аль ч салбарт дутмаг болох нь харагдаж байна. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдийнхтэй харьцуулахад хангалтгүй байгаа олон шалтгаан нөхцөл байдаг бөгөөд онцлон дурдвал үйл ажиллагааны хөрөнгийн хэмжээ бага, санхүү, өмч хөрөнгө, технологи болон үйлчилгээг хүртэх боломж эрчүүдийнхтэй адилгүй, боловсролын түвшин, мэргэжлийн сургалтад хамрагдсан байдал нь харьцангуй доогуур бөгөөд бизнесээ удирдах ажлаа хөлсгүй хөдөлмөр буюу гэр орны үүрэг хариуцлагатайгаа хослуулан хийдэгтэй холбоотой байна.

Б.Эмэгтэйчүүдийн хөлсгүй хөдөлмөр ба цаг ашиглалт

Азийн хөгжлийн банкнаас 2020 оны 6 дугаар сард гаргасан “Монгол Улсын эдийн засгийн хэтийн төлөв” бүтээлд дурдсанаар “Монгол Улс НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Жендэрийн тэгш бус байдлын индекс нэлээд дээгүүр жагсдаг боловч эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин бага байна. Сүүлийн хорин жилийн турш хөдөлмөрийн зах зээлд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь тогтвортой буурсан байна. Тухайлбал, ажиллах хүчний оролцооны түвшний хүйсийн ялгаа 1996 онд 4.8 хувь байсан бол 2017 онд 12.3 хувь болж өсжээ. Хүүхэд харах, гэрийн ажил хийх, суралцах, тэтгэвэрт эрт гарах зэрэг нь эмэгтэйчүүдийн хувьд хөдөлмөрийн зах зээлээс гарах үндсэн шалтгаан болж байна” гэжээ.

Үндэсний статистикийн хорооноос 2020 онд хийсэн Жендэрийн тэгш байдал судалгааны тайланд “Ажиллах хүчнээс гадуур байгаа нийт хүн амын 39.3 хувь нь эрэгтэйчүүд, 60.7 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Ажиллах хүчнээс гадуур байгаа шалтгааныг хүйсээр ангилж харвал гэрийн ажилтай байгаа хүн амын 91.3 хувь, тэтгэвэрт байгаа хүн амын 67.3 хувь нь эмэгтэйчүүд байгаа бол ажиллах

сонирхолгүй хүн амын 71.1 хувь, тохирох ажил олдохгүй байгаа эрэгтэйчүүдийн 55.8 хувь нь эрэгтэйчүүд, хөдөлмөр эрхлэхгүй чадваргүй хүн амын 54.8 хувь нь эрэгтэйчүүд байна.” гэсэн.

Мөн Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны 2022 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдрийн “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагааны илтгэл”-д дурдсанаар “Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс 15.9 хувиар бага байна. Мөн ажиллах хүчнээс гадуурх нийт 893.8 мянган хүний 63.7 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Ажиллах хүчнээс гадуур эмэгтэйчүүдийн шалтгааныг судалж үзвэл 213,962 тэтгэвэрт гарсан, 132,102 суралцдаг, 112,143 хүүхэд асарсан, 21,358 өвчтөн, өндөр настан асарсан, 21,623 хөгжлийн бэрхшээлтэй, 16,186 өвчтэй байсан, 1,420 хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй, 50,594 бусад шалтгаантай” гэсэн байна.

Дээрхээс дүгнэхэд, эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад ажиллах сонирхолтой боловч хөлсгүй хөдөлмөр эрхлэх буюу хүүхэд харах, өвчтэй хүн асрах, эрт тэтгэвэрт гарах зэрэг шалтгаанаар хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй болдог байна.

Дэлхийн хөгжлийн байгууллагууд хөлсгүй хөдөлмөрт цаг зарцуулж байгаа нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанд орох нь зүйтэй гэж үздэг. Тэр дундаа гэрийн ажил болон хүүхэд, өндөр настан, өрхийн гишүүдийг цалин хөлсгүй асрахад зарцуулж буй цагийг илүү судалж Тогтвортой хөгжлийн зорилтын үзүүлэлтэд оруулсан.

Үндэсний статистикийн хорооноос 2020 онд хийсэн “Цаг ашиглалтын судалгааны үндсэн тайлан”-д дурдсанаар “нэг өдөрт хөлстэй хөдөлмөрт зарцуулж буй дундаж хугацаа хөдөлмөр эрхэлдэг эрэгтэйчүүдийн хувьд (519 минут) эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад (432 минут) 87 минут буюу 1.5 цагаар илүү байна.” гэсэн боловч “эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс хөлсгүй хөдөлмөрт 2.6 дахин илүү хугацааг буюу 273 минутыг зарцуулж байна.” гэжээ.

Мөн “хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй хугацаа нь гэрлэлтийн байдлаар ялгаатай байв. Тодруулбал, огт гэрлээгүй хүмүүс хөлсгүй хөдөлмөрт гэр бүлтэй хүмүүстэй харьцуулахад ойролцоогоор 2 дахин бага буюу өдөрт дунджаар 134 минутыг зарцуулдаг байна. Харин ямар нэгэн байдлаар гэр бүлтэй буюу гэрлэсэн, хамтран амьдрагчтай эсвэл тусгаарласан, цуцалсан, бэлэвсэн тохиолдолд хөлсгүй хөдөлмөрт дунджаар 223-227 минутыг зарцуулжээ. Гэрлэсэн эсвэл хамтран амьдрагчтай хүн амын хувьд өдрийн 24 цагийнхаа 1 цагийг өрхийн гишүүдийг цалин хөлсгүй асрахад зарцуулж байгаагийн дийлэнх нь хүүхэд асрахад зарцуулж байгаа цаг юм. Мөн 18, түүнээс дээш насны эмэгтэйчүүдийн хувьд хүүхдийн тоо нэмэгдэх тусам хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг нэмэгдэж байна.” гэжээ.

Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулах цаг их, харин эрэгтэй хүмүүсийн хувьд хөлстэй хөдөлмөрт илүү цаг зарцуулдаг болох нь тогтоогдсон байх бөгөөд үүнээс шалтгаалан орлого, хөрөнгө эзэмшлийн зөрүү үүсдэг байна.

В.Орлого, өмч хөрөнгийн зөрүү, санхүүгийн дэмжлэг авахад тулгамдаж буй асуудал

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас 2022 оны 01 дүгээр сарын 28-ны өдөр хэлэлцүүлсэн “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагаа” илтгэлд дурдсанаар “эмэгтэйчүүдийн сарын дундаж цалин эрэгтэйчүүдийнхээс 227.1 мянган төгрөгөөр бага байгаа бөгөөд

хамгийн их цалингийн зөрүүтэй салбар нь санхүү, даатгалын салбар байна. Хамгийн өндөр цалинтай эрэгтэй хүн цагт 17,007 төгрөгөөс эхэлж авдаг бол эмэгтэйчүүд 15,000 төгрөгөөс эхэлж цалинждаг. Өндөр цалинтай ажлын байранд ажиллагчдын 70 хувь нь эрэгтэй, 30 хувь нь эмэгтэй байна. Боловсролын түвшин дээшлэх тусам эрэгтэйчүүдийн цалин эмэгтэйчүүдийнхээс илүү өндөр болж байна. Магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй хүмүүсийн 65 хувь нь эмэгтэйчүүд боловч тэдний авч буй цалин эрэгтэй хүмүүстэй харьцуулахад 22 хувиар бага” гэжээ.

Мөн Азийн хөгжлийн банкны техникийн хамтын ажиллагаанаас 2018 онд хийсэн “Хөрөнгийн эзэмшил, аж ахуй эрхлэлтийг жендэрийн төлөв байдлаар тодорхойлох нь туршилтын судалгаа”-нд “Хөрөнгө эзэмшлийг төрөл, хүйсээр судалж үзэхэд эмэгтэйчүүд нийт сууц болон бусад үл хөдлөх хөрөнгийн мэдээлсэн болон баримтжуулсан эзэмшигчдийн 40 орчим хувийг эзэмшиж байгаа бөгөөд хөдөө аж, ахуйн газар эзэмшигчдийн ойролцоогоор 20 хувийг бүрдүүлж байгаагаас харахад жендэрийн зөрүүтэй байдал илэрхий ажиглагдаж байна.” гэжээ.

Эмэгтэйчүүд хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг эрэгтэйчүүдийн хөлстэй хөдөлмөрт зарцуулж буй цагаас их, мөн цалин хөлсний зөрүүнээс үүдэж эмэгтэйчүүд бага орлого олдог. Түүнчлэн нийгмийн уламжлалт сэтгэлгээтэй холбоотойгоор өмч хөрөнгийг өрхийн тэргүүн эрэгтэй хүний нэр дээр бүртгүүлэх хандлага түгээмэл түүнээс шалтгаалан үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгч эмэгтэйчүүд зээлийн барьцаа хөрөнгө хангалтгүй гэх үндэслэлээр санхүүгийн дэмжлэг авч чадахгүй байх нөхцөл бүрджээ.

Үндэсний статистикийн хорооноос 2021 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр Аж ахуй нэгжийн зээлтэй эсэх, зээлийн эх үүсвэр, зээлд хамрагдаагүй шалтгаан, захирлын хүйсээр авч үзвэл 92522 эрэгтэй захирлаас 13.6, 54907 эмэгтэй захирлаас 14.8 хувь нь тус тус аж ахуй, нэгжийн зээлтэй гэжээ.

Эмэгтэй захиралтай аж ахуй нэгж байгууллагын зээлийн эх үүсвэрийн хувьд 73.7 хувь нь банк, 7.6 хувь нь банк бус санхүүгийн байгууллага, 0.8 хувь нь хадгаламж, зээлийн хоршоо, 19.1 хувь нь хувь хүнээс, 8.6 хувь нь жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас, 2.9 хувь нь бусад байна.

Зээлд хамрагдаагүй шалтгаан нөхцөлийг судалж үзэхэд 26.8 хувь нь барьцаа хөрөнгө хангалтгүй, зээлийн бусад шалгуур хангадаггүй, 8.4 хувь нь зээл олгодог байгууллагын зээлийн хүртээмж муу, 4.6 хувь нь нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөгч биш, 6.1 хувь нь зээл олгодог байгууллагын хүнд суртал, 0.1 хувь нь бусад шалтгаантай гэжээ.

Г. Ковид-19 цар тахлын улмаас үүссэн эдийн засгийн салбар дахь сөрөг нөлөө

2021 онд хийсэн “Монголын бичил болон жижиг бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд ковид-19 цар тахлын үзүүлж буй нөлөөллийн үнэлгээ” судалгааны тайлангаар “Ковид-19 цар тахал нь жижиг болон бичил (албан бус) бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд хэрхэн нөлөөлсөн бэ?” гэсэн ерөнхий асуултын хүрээнд судалгааны ажлыг гүйцэтгэсэн бөгөөд судалгааны үр дүнд дараах дүгнэлтийг гаргасан байна:

- эмэгтэй эзэдтэй бизнесүүд түр болон бүрэн хаагдсан буюу таван бизнес эрхлэгч тутмын нэг нь “бизнесээ бүр мөсөн хаасан.

- Ковид-19 цар тахлын үед ихэнх эмэгтэй эзэдтэй бизнесүүдийн нийлүүлэлтийн сүлжээ тасарч, худалдаа/үйлдвэрлэлийн хэмжээ нь буурч, зарим тохиолдолд түр болон бүр мөсөн бизнесээ зогсоох эсхүл ажилчдаа халахад хүрсэн.
- Төрөөс Ковид-19 цар тахлын үед бизнес эрхлэгчдэд үзүүлсэн дэмжлэг нь жижиг болон бичил (албан бус) бизнес эрхлэгчдэд хүрч, шаардлагатай дэмжлэг болж чадаагүй байна. Цар тахлын үед төрөөс үзүүлсэн татварын хөнгөлөлт, мөнгөн тусламжийг жижиг болон бичил бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүд хүртэж чадаагүй.
- Хөл хорионы үеийн бизнесийн үйл ажиллагааны доголдлыг дагаад санхүүгийн байдал нь улам хүндэрсэн.
- Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүд цар тахлын өмнө ч санхүүгийн эх үүсвэрийн дутагдалтай байжээ.
- Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд зориулсан мэдээллийн хүртээмж дутмаг.
- Цар тахлын үед эмэгтэйчүүдийн цалин хөлсгүйгээр хийж гүйцэтгэдэг ажил үүрэг улам нэмэгдсэн.

Тус судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 60 хувь нь санхүүгийн байгууллагаас зээл, 57 хувь нь гэр бүлээсээ санхүүгийн дэмжлэг авч байсан бол эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн авсан зээлийн дундаж хэмжээ 7,307,547 төгрөг, зээлийн хугацаа дунджаар 24 сар байжээ. Эдгээр эмэгтэйчүүд бизнес эрхлэгчдэд зээл авахад тулгардаг хамгийн том бэрхшээлүүдийг дараах байдлаар нэрлэсэн байна. Үүнд:

- Зээлийн хүү өндөр (51 хувь);
- Барьцаа хөрөнгө байхгүй эсхүл байгаа хөрөнгө нь банкны барьцаанд хүрэхгүй байсан;
- Хатуу шаардлага, өндөр стандарттай;
- Эргэн төлөх хугацаа богино, зээлийн нөхцөл нь уян хатан биш байсан.

Түүнчлэн Ковид-19 цар тахлын нөлөөлөл хамгийн хүндээр тусч буй нийгмийн нэг бүлэг бол өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд юм. Үндэсний статистикийн хорооны мэдээллээр 2018 оны байдлаар Монгол Улсын хэмжээнд 72 000 гаруй өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд байгаа бөгөөд энэ нь нийт өрхийн найм орчим хувийг эзэлж байгаа юм. Хөл хорионы дэглэм мөрдөгдөж эхэлсэнтэй холбоотойгоор өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн орлогын түвшин бусад өрхүүдээс харьцангуй ихээр буурсан (НҮБХХ, 2020). Мөн эмэгтэйчүүдийн цалин орлого буурч, ажлын байраа алдах эрсдэл нэмэгдсэнийг олон улсын байгууллагууд тайландаа онцолсон болохыг дурдах нь зүйтэй.

Д.Бизнесийн шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо

Азийн хөгжлийн банкнаас хийсэн судалгаанаар ажлын байр, хөдөлмөрийн зах зээлд эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцоог нэмэгдүүлснээр тухайн улсын эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлж, нэг хүнд ногдох жилийн өсөлтийн түвшинг 0.5 хувиар нэмэгдүүлж, 30 жилийн дотор дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 16.1 хувиар өсгөх боломжтой гэсэн үзүүлэлт гарчээ.

2020 онд үйл ажиллагаа явуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог захирлын хүйсээр авч үзвэл эрэгтэй захиралтай аж ахуйн нэгж, байгууллагад 43.5 хувь нь огт байхгүй, 8,5 хувь нь 5 хүртэл хувь, 3 хувь нь 5-9 хувь, 9.2 хувь нь 10-29 хувь, 12.5 хувь нь 30-39 хувь, 23.3 хувь нь 50 ба түүнээс дээш хувийн оролцоотой байдаг гэжээ. Харин эмэгтэй захиралтай аж ахуй нэгжид 74.8 хувь нь 50 ба түүнээс дээш оролцоотой, 6.5 хувь нь 30-49 хувь, 3.3 хувь нь 10-29 хувь, 1.2 хувь нь 5-9 хувь, 4.2 хувь нь 5 хүртэл хувь, 10 хувь нь огт байхгүй гэжээ.

Эмэгтэйчүүд боловсролын түвшин болон ур чадвараасаа үл хамааран эрэгтэйчүүдээс доогуур үнэлэгдэх нь элбэг бөгөөд соёлын хэм хэмжээ, цалин хөлсний зөрүү, өрхийн ажил үүргийн хуваариас болоод эмэгтэйчүүдэд илүү ногддог хөлсгүй хөдөлмөрөөс эрэгтэйчүүдээс илүү ачаалал үүрдэг, хүүхдээ асардаг зэрэг шалтгаанаар ажиллах хүчний оролцоо нь дорвитой өсөхгүй байна.

Эмэгтэйчүүдэд гэрлэлт болон хүүхэд төрүүлж өсгөх, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцох хоёрыг зохистой хослуулах боломж олгож дэмжих нь боловсрол дахь жендэрийн зөрүү улам багасч байгаа ч хөдөлмөр эрхлэлт дэх зөрүү буурахгүй байгаа өнөөгийн нөхцөлд эдийн засгийн хүрээн дэх жендэрийн зөрүүтэй байдлыг арилгах гол арга зам болж байна.

Эдгээр практик шаардлагыг үндэслэн аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх нэн шаардлагатай байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог төр болон хувийн хэвшлийн зүгээс дэмжих чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, эрхэлж буй үйл ажиллагаатай нь холбоотой аливаа бодлого тодорхойлох, шийдвэр гаргахад тэдний оролцоог хангах талаар зохицуулалтыг тусгах байдлаар эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхийн тулд дараах 5 бүлэг агуулгын хүрээнд хуулийн төслийг боловсруулна:

1. Хуулийн үйлчлэх хүрээ, тухайн харилцаанд баримтлах зарчим, нэр томъёог оновчтой томъёолох;
2. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог төрөөс дэмжих чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, үзүүлэх дэмжлэгийн төрөл, хэлбэрийг бусад дэмжлэгээс зааглан тогтоох;
3. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх талаар бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагын оролцоог тодорхойлох;
4. Аж ахуйн үйл ажиллагааны талаар бодлого, шийдвэр гаргах түвшинд тэдний оролцоог хангах, уг үйл ажиллагаанд эдлэх эрх, хүлээх үүргийг тодорхой тусгах;
5. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих механизмыг тодорхойлж, зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон үндэсний хууль тогтоомж, мөн урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцсэн, нийгмийн нэг бүлгийг төлөөлж эдийн засгийн орчинд оролцож буй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн үйл ажиллагааг төр, хувийн хэвшлээс дэмжих эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

Хуулийн төсөлд “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” хэмээн “үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа” зэрэг олон салбарын үйл ажиллагааг нэгтгэн нэг нэр томъёогоор томъёолсон бөгөөд ийнхүү аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдээс бүрдсэн хуулийн этгээдийн тодорхойлолтыг тухайлан хуульчилснаар ФАТФ-ын зөвлөмжийн 24 дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг хангах, улмаар мөнхүү хуулийн этгээдийн ил тод байдал хангагдсанаар олон улсын байгууллагаас санхүүжилт авах боломж бий болно.

Түүнчлэн, хуулийн төсөлд тусгасан “дэмжлэг” гэдэг нь аль нэг хүйсийн аж ахуй эрхлэлтийг онцгойлон дэмжиж байгаа харилцаа биш бөгөөд гагцхүү тухайн хэрэгжүүлж байгаа бодлогын 40-өөс доошгүй хувийг аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй бүрдүүлэх доод шалгуурыг тодорхойлж байгаа явдал юм.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг нэн тэргүүнд хамруулах, орон нутгийн түвшинд аж ахуй эрхлэлтийг дэмжих талаар бодлого тодорхойлж хэрэгжүүлэх тохиолдолд эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчийг хамруулах талаар тухайлан зохицуулах талаар тусгасан.

Ийнхүү хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт тохирсон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах төрийн бодлогын хүрээнд аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн бүлэгт чиглэсэн тохиромжтой эрх зүйн орчин бий болох, эдийн засгийн салбар дахь жэндэрийн эрх тэгш байдал хангагдахад ихээхэн хувь нэмэр болохоос гадна эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр, хүчийг үнэгүйдүүлж байгаа нөхцөл байдал, ялангуяа тэдний хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг хугацаа тодорхой хэмжээнд буурах боломжтой.

Хуулийн төсөлд шинээр байгууллага байгуулахтай холбоотой болон улсын төсвийн зардал нэмэгдүүлж, орлого бууруулахтай холбоотой зохицуулалтыг тусгахгүй.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах талаар

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, холбогдох бусад хуультай уялдуулан боловсрууллаа.

Тус хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.

ТАНИЛЦУУЛГА

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий нийтээр жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн хууль тогтоомж боловсруулж, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа улам эрчимтэй явагдаж байна. Тэдгээрийн нэг нь эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь бодит оролцоог нэмэгдүүлэх бодлого бөгөөд олон улсын санхүүгийн байгууллагууд үүнийг ихээхэн дэмжиж байна. Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих, эдийн засгийн хувьд чадавхжуулах нь бизнесийн орчныг бүхэлд нь эрчимжүүлээд зогсохгүй тэдний гэр бүлийн орлого өсөх, амьдралын чанар сайжрах, тухайн өрхийн хүүхдийн боловсрол сайжрах гэх зэрэг нийгмийн олон асуудлуудыг цогцоор шийдвэрлэхэд чухал хөшүүрэг гэж үздэг.

Энэ хүрээнд улсуудын Засгийн газраас эмэгтэйчүүдийн бизнесийн салбар дахь оролцоо болон эмэгтэй эзэнтэй бизнесийг дэмжих тусгайлсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх бодлогын зорилготой уялдан эмэгтэй эзэнтэй аж ахуйн нэгж (англ. *women-owned business*), эмэгтэй эзэнтэй жижиг бизнес (англ. *women-owned small business*) зэрэг эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлттэй холбоотой нэр томъёо олон улсын бизнесийн практик, эрх зүйн орчны хүрээнд бий болж байна.

Гэтэл Монгол Улсад бизнес эрхлэгч эмэгтэйтэй холбоотой ангилал, тодорхойлолт болон тэднийг төр болон хувийн хэвшлийн зүгээс дэмжих чиглэлийг тодорхойлсон, бодлогын түвшинд шийдвэр гаргахад оролцоог хангах талаарх нарийвчилсан эрх зүйн зохицуулалт батлагдаагүй өдий хүрчээ.

Угтаа Монгол Улс Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт /1966/-ын оролцогч улсын хувиар тус пактын 3 дугаар зүйлд “эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхийг эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд тэгш эдлүүлэх нөхцөлийг хангах ...”, мөн пактын 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “...эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс доргүй хөдөлмөрлөх нөхцөлийг бий болгох” гэж тус тус заасныг биелүүлэх үүрэгтэй юм.

НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрөөс хийсэн “Монгол Улсад Ковид 19 цар тахлын охид эмэгтэйчүүдийн нийгэм эдийн засгийн амьдралд үзүүлж буй нөлөөллийн судалгаа”-нд “Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн талаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээлэл дутмаг байна. Түүнчлэн, эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг тодорхойлсон хуулийн албан ёсны тодорхойлолт байдаггүй. Хуулиар энэхүү тодорхойлолтыг баталгаажуулснаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийн санг бий болгож улмаар энэхүү тоон мэдээлэлд үндэслэн бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг бодитоор дэмжих, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхэд түлхэц болно. Эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлд зориулсан техникийн туслалцаа, бизнесийг цаашид хэрхэн үргэлжлүүлэх төлөвлөгөө боловсруулах болон бизнесийн тохирсон загвар гаргах талаар дэмжлэг үзүүлэхүйц зөвлөх үйлчилгээ үгүйлэгдэж байна” гэжээ.

УИХ-аас 2011 онд баталсан “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль” (ЖЭТБХтХ)-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээгээр

“эдийн засгийн үр ашиг багатай, эздийн өмч давамгайлдаг, нэмэгдэл өртөг багатай салбаруудад эмэгтэйчүүд голчлон ажиллаж байгаа бол эздийн өмч өндөртэй, мөн цалин өндөртэй салбаруудад эрэгтэйчүүд голчлон ажиллаж байна” гэжээ.

Үндэсний статистикийн хорооны 2021 оны Аж ахуйн нэгж, байгууллагын тооллогын дүнгээр 0-300 сая төгрөгийн борлуулалтын орлоготой аж, ахуй нэгжийн 58 хувь нь эрэгтэй захиралтай байгаа бол орлого нэмэгдэх тусам эрэгтэй захирлын эзлэх хувь 72 хувь болж өссөн байх бөгөөд 200-аас дээш ажилтантай аж ахуйн нэгжийн 71 хувь нь эрэгтэй захиралтай байна. Үүнээс бичил, жижиг түвшний аж ахуйн нэгж дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдтэй ойролцоо боловч аж ахуйн нэгжийн борлуулалтын орлого, ажилтны тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэйчүүдийн оролцоо буурч байгааг харж болно.

Эмэгтэйчүүдийн бизнес дэх оролцоог тодорхойлохын тулд эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн эрх зүйн тусгайлсан зохицуулалт байгаа эсэхийг харгалзан үзэхээс гадна бизнесийн өмчлөлийн бүтэц дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны хувь, бизнесийн салбарт удирдах болон хяналтын түвшинд ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн тоо зэргийг хүйсээр ангилсан статистик тоогоор тодорхойлох шаардлагатай болдог.

Хэдийгээр манай улс хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик мэдээлэл гаргах, бүртгэх асуудлыг Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд хуульчилсан боловч бизнес эрхлэгч эмэгтэй гэдэгт юуг хамааруулах тодорхойгүй байгаатай холбоотойгоор тус хуулийн уг асуудалтай холбоотой зохицуулалт хангалттай түвшинд хэрэгжих боломжгүй байна.

Олон улсын туршлага, зөвлөмжөөс үзэхэд, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих хамгийн эхний алхам нь хүйсээр ангилсан бизнес эрхлэгчдийн бүртгэл хөтлөх, холбогдох статистик мэдээлэлд тулгуурлан бодлого, зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, эмэгтэй бизнес эрхлэлтийг дэмжих эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар санхүүжилтын, бизнес эрхлэх таатай орчин бүрдүүлэх юм.

Бизнесийн салбар дахь жендэрийн ялгааг илүү нарийвчлан үнэлэх, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд чиглэсэн, оновчтой бодлого хэрэгжүүлэхийн тулд эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтийг тодорхойлох зарим хууль эрх зүй, бодлогын таатай орчинг бий болгох шаардлага үүссэн. Эдийн засаг дахь эмэгтэйчүүдийн оролцооны талаар нэгдсэн ойлголттой болох мөн түүнчлэн эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд үйл ажиллагаагаа амжилттай явуулахад шаардлагатай суурь мэдээллийг бий болгох, оновчтой, цогц орчинг бүрдүүлэх эрх зүйн томоохон шинэтгэлийн суурь болох “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, танилцуулж байна.

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөлд Монгол Улсын Засгийн газраас ирүүлсэн саналыг хэлэлцүүлгийн шатанд тусгана.

Мөн түүнчлэн уг хуулийн төсөлд санал авахаар 2022 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдөр цахим хуудсанд байршуулсан бөгөөд иргэд олон нийтээс тусгайлсан санал ирүүлээгүй болно.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2022 оны ... дугаар
сарын ... -ны өдөр

Улаанбаатар
хот

АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл.Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж

2.1.Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл.Хуулийн үйлчлэх хүрээ

3.1.Энэ хууль нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт байнга байрлан үйл ажиллагаа эрхэлдэг улсын бүртгэлд бүртгүүлсэн ашиг олох зорилго бүхий аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд үйлчилнэ.

3.2.Төрийн бус байгууллага, төрийн болон орон нутгийн өмчит, түүний оролцоотой компани, улсын төсөвт үйлдвэрийн газар, төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой газар, гадаад улсын хуулийн этгээд энэ хуулийн зохицуулалтад хамаарахгүй.

4 дүгээр зүйл.Хуулийн нэр томьёоны тодорхойлолт

4.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томьёог дор дурдсан утгаар ойлгоно:

4.1.1.“аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэж аж ахуй нэгжийн 50 болон түүнээс дээш хувийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг, эсхүл аж ахуйн нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг;

4.1.2.“аж ахуй эрхлэх” гэж компани, хоршоо, нөхөрлөлийн хэлбэрээр ашиг олох зорилготой, хуулиар хориглоогүй үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа эрхэлж байгаа хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг;

4.1.3.“аж ахуй нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг” гэж хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд аж ахуйн нэгжийг итгэмжлэлгүйгээр төлөөлөх эрхтэй этгээд эсхүл төлөөлөн удирдах зөвлөл, тэргүүлэгчдийн 50-иас доошгүй хувь нь эмэгтэй гишүүд бүрдүүлдэг;

4.1.4.“санхүүгийн дэмжлэг” гэж хөнгөлөлттэй зээл, шинээр бий болгох ажлын байрны тоо, борлуулалтын орлогын хэмжээг харгалзан зээлийн хүүгийн хэмжээг бууруулах, зээлийн давхар батлан даалт гаргах, зээлийн хүүгийн татаас олгох, тоног төхөөрөмжийн санхүүгийн түрээсийн үйлчилгээ, түрээсийн хүүгийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг санхүүгийн эерэг үйлчлэлтэй аливаа арга хэмжээг;

4.1.5.“хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг” гэж хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд аж ахуйн нэгжийн хувьцаа, хувь эзэмшигч, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшихийг.

4.1.6.“тэргүүн ээлжид” гэж хэд хэдэн хуулийн этгээд тухайлсан хууль, тогтоомжийн шаардлага хангасан тохиолдолд тэдгээрээс сонголт хийх шаардлагатай үед аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй бүхий хуулийн этгээдийг сонгохыг.

5 дугаар зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжихэд баримтлах зарчим

5.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжихэд дараах зарчмыг баримтална

5.1.1. тодорхой салбар дахь хүйсийн тэгш бус төлөөллийг тэнцвэржүүлэхэд түлхэц өгөхүйц дэмжлэг үзүүлэх;

5.1.2. аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн нийтлэг эрх ашгийг хангах;

5.1.3. аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд үзүүлж буй аливаа дэмжлэг ил тод, нээлттэй байх;

5.1.4. аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоонд тулгуурлах;

5.1.5. эмэгтэйчүүдийн хөлсгүй хөдөлмөр эрхлэлтийг бууруулах бодлого баримтлах.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ ТӨРӨӨС АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙГ ДЭМЖИХ

6 дугаар зүйл. Төрөөс аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих чиглэл

6.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дараах чиглэлээр дэмжинэ:

6.1.1. татварын хувь хэмжээг тогтоохдоо Татварын Ерөнхий хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1-д заасны дагуу хөнгөлөлттэй хувь хэмжээ тогтоох замаар дэмжих;

6.1.2.санхүүгийн дэмжлэгийг тэргүүн ээлжид хүртэх боломж бий болгох;

6.1.3.эдийн засгийн тэргүүлэх салбар, экспортыг нэмэгдүүлэх, импортыг орлох өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, үйлчилгээг дэмжих бодлого тодорхойлох, хэрэгжүүлэхэд оролцоог нэмэгдүүлэх;

6.1.4.мэдээллийн технологи, уул уурхай, хүнд үйлдвэр, инновацын салбар дахь оролцоог нэмэгдүүлэх;

6.1.5.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авахад тэргүүн ээлжид хамруулах;

6.1.6.аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх;

6.1.7.аж ахуй эрхлэгчдийг чадавхжуулах сургалт, зөвлөх үйлчилгээ зэрэг санхүүгийн бус дэмжлэг үзүүлэхэд оролцоог нэмэгдүүлэх;

6.1.8.зах зээлд шударгаар өрсөлдөх нөхцөлийг бүрдүүлэх;

6.1.9.хууль тогтоомжид заасан бусад.

6.2.Энэ зүйлийн 6.1-д заасан аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоо 40-өөс доошгүй хувь байна.

6.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг нэн тэргүүнд энэ зүйлд заасан дэмжлэг, оролцоонд хамруулна.

6.4.Орон нутгийн эрх хэмжээний хүрээнд хамаарах хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээ батлахдаа аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, дэмжих талаар зохицуулалт тухайлан тусгана.

6.5.Жендерийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1-д заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ АЖ АХУЙ НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН ОРОЛЦОО

7 дугаар зүйл.Аж ахуйн нэгж, байгууллагаас аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих

7.1.Аж ахуйн нэгж, байгууллага дараах үйл ажиллагаандаа аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих бодлого баримтална:

7.1.1.хөрөнгө оруулалт;

7.1.2.худалдан авалт;

7.1.3.Сургалт зөвлөгөө, мэдээллээр хангах;

7.1.4 Хөнгөлөлт, урамшууллаар борлуулалтыг дэмжих;

7.1.5. шинэ бүтээгдэхүүн хөгжүүлэх, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх судалгааг дэмжих;

7.1.6. Хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх;

7.1.7. бусад үйл ажиллагаа.

8 дугаар зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах

8.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах дүрмийн зорилго бүхий төрийн бус байгууллага, нийтийн эрх зүйн этгээд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж болно:

8.1.1. энэ хууль, түүнтэй нийцүүлэн гаргасан хэм хэмжээний актын биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих, илэрсэн зөрчлийг арилгахыг шаардах, уг асуудлыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх;

8.1.2. эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчдийн оролцоог нэмэгдүүлэх талаар саналаа төрийн захиргааны төв байгууллага болон зохих шатны нэгжийн удирдлагад уламжлах, бодлогын баримт бичигт тусгуулах, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;

8.1.3. жендерийн үндэсний хороо, орон нутгийн салбар хорооноос аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангахтай холбоотой мэдээлэл, санхүү, арга зүйн болон бусад дэмжлэг авах;

8.2. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих төрийн гүйцэтгэх байгууллагын зарим чиг үүргийг гэрээний үндсэн дээр энэ хуулийн 8.1-д заасан этгээдэд шилжүүлж болно.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ОРОЛЦОО

9 дүгээр зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эрх, үүрэг

9.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй дараах эрх эдэлнэ:

9.1.1. төрийн бус байгууллага, нийтийн эрх зүйн этгээдээр дамжуулан энэ хуулийн хэрэгжилтийг хангахад оролцох, хяналт тавих;

9.1.2. аж ахуй эрхлэлтийг дэмжих талаар төрөөс хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээнд тэргүүн ээлжид хамрагдах, санхүүгийн дэмжлэг авах;

9.1.3. аж ахуй эрхлэгчид зориулан энэ хуулийн 7.1-д заасан этгээд болон бусад байгууллагаас зохион байгуулж байгаа сургалтад тэргүүн ээлжид хамрагдах, мэдээлэл, зөвлөгөө авах;

9.1.4. хуульд заасан бусад эрх.

9.2. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй дараах үүрэг хүлээнэ:

9.2.1.эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчийн шалгуурыг тогтвортой хангах;

9.2.2.аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны мэдээллийн үнэн зөв, бодитой байдлыг хариуцах;

9.2.3.бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, өрсөлдөх чадвараа дээшлүүлэх, шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэвтрүүлэхийг эрмэлзэх;

9.2.4.санхүүгийн дэмжлэгийг зориулалтын дагуу зарцуулах;

9.2.5.хуулиар хүлээсэн бусад үүрэг.

Тайлбар: Энэ зүйлийн 9.2.1 дэх заалтад заасан “тогтвортой хангах” гэдгийг энэ хуульд заасан дэмжлэг дуусах хүртэл хугацаанд холбогдох шалгуурыг хангаж ажиллахыг ойлгоно.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ БУСАД ЗҮЙЛ

10 дугаар зүйл.Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

10.1.Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

10.2.Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд холбогдох хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

11 дүгээр зүйл.Хууль хүчин төгөлдөр болох

11.1.Энэ хуулийг 2022 оны ... дүгээр сарын ...-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2022 оны ... дугаар
сарын ... -ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨРИЙН БОЛОН ОРОН НУТГИЙН ӨМЧИЙН ХӨРӨНГӨӨР БАРАА, АЖИЛ,
ҮЙЛЧИЛГЭЭ ХУДАЛДАН АВАХ ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдах, худалдан авах тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай заалтыг нэмсүгэй:

“10.1.8.Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д заасан этгээд.”

2 дугаар зүйл.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.2 дахь хэсгийн “10.1.7-д” гэснийг “10.1.7, 10.1.8-д” гэж, 10.3 дахь хэсгийн “10.1.7-д” гэснийг “10.1.7, 10.1.8-д” гэж, 10.4 дэх хэсгийн “10.1.7-д” гэснийг “10.1.7, 10.1.8-д” гэж тус тус өөрчилсүгэй.

3 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

**Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог
нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг боловсруулах
хэрэгцээ, шаардлагыг
урьдчилан тандан судалсан үнэлгээний тайлан**

Захиалагч:

УИХ-ын гишүүн Д.Сарангэрэл

Хянасан:

Парламентын судалгааны хүрээлэнгийн
Захирал Ц.Цогзолмаа

Судалгаа удирдсан:

ПСХ-ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, Ахлах
зөвлөх Ц.Норовдондог (Ph.D)

Судалгаа нэгтгэсэн:

НСХ-ийн Ахлах референт О.Нарантуяа

Судлаачид:

Д.Аюуш, Д.Амаржаргал (Ph.D), Б.Батцэцэг,
Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААН	Аж ахуй нэгж
ААНБ	Аж ахуй нэгж, байгууллага
АНУ	Америкийн нэгдсэн улс
БНСУ	Бүгд найрамдах Солонгос улс
ЖДҮ	Жижиг дунд үйлдвэр
МХАҮТ	Монголын Худалдаа Аж үйлдвэрийн танхим
НДШ	Нийгмийн даатгалын шимтгэл
НӨАТ	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар
ОУХБ	Олон улсын Худалдааны байгууллага
ХАА	Хөдөө аж ахуй

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан үнэлгээний тайлан¹

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан судалгааг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасны дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын /цаашид "Аргачлал" гэх/ 1 дүгээр зүйлийн 1.3 дахь хэсэгт заасан хууль тогтоомжид хамаарахгүй тул урьдчилан тандан судлах ажиллагааг Аргачлалын 2 дугаар зүйлийн 2.1-т заасан дараах үе шатаар хийсэн болно:

1. Асуудалд дүн шинжилгээ хийх;
2. Асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг томъёолох;
3. Асуудлыг зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож, тэдгээрийн эерэг, сөрөг талыг харьцуулан судлах;
4. Зохицуулалтын хувилбаруудын үр нөлөөг тандан судлах;
5. Зохицуулалтын хувилбаруудыг харьцуулан судлах;
6. Тухайн зохицуулалтын талаарх олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа хийх;
7. Зөвлөмж боловсруулах.

Дээрх дарааллын дагуу нэгдүгээрт "эмэгтэй бизнес эрхлэгч"-тэй холбогдох ойлголт, харилцааг судалж, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэхэд үүсэж буй асуудлыг тодорхойлохыг зорьсон болно. Үүний тулд Монгол Улсын болон бусад орны хууль тогтоомж, Олон Улсын байгууллагаас гаргасан баримт бичиг, Олон Улсын гэрээ, холбогдох ном сурах бичиг, өмнө хийгдсэн социологийн судалгаа, судалгааны тайлан, илтгэл, өгүүллийг уншиж судлах, харьцуулалт хийх болон бусад статистик мэдээллийг ашигласан бөгөөд асуудлын мөн чанар, түүний цар хүрээг тогтоож, тухайн асуудлаар эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж буй эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн оролцоотой холбоотой үүсэж буй асуудлын шалтгаан нөхцөлийг тус тус тодорхойлов.

¹ Судалгааг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан "Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал"-ын дагуу боловсруулав.

НЭГ. АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

1.1 Тодорхойлж шийдвэрлэх гэж буй асуудлын эрх зүйн зохицуулалт, мөн чанар, цар хүрээ

Монгол Улс зах зээлийн эдийн засгийн системд шилжсэнээс хойш хувийн хэвшил давамгайлан хөгжиж, улс орны нийгэм-эдийн засагт хувийн хэвшлийн оруулж буй хувь нэмэр жилээс жилд өсөн нэмэгдэж байна. 2020 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 75 хувь, улсын төсвийн орлогын 80 орчим хувь, нэг сая гаруй ажлын байрыг хувийн хэвшил бий болгосон дүнтэй байна.

Гэсэн хэдий ч бизнесийн орчны ерөнхий үнэлгээ бизнес эрхлэхэд таагүй, дундаж үнэлгээтэй байна. Тухайлбал, 2020 онд МҮХАҮТ-аас хийсэн¹ “Монголын бизнесийн орчны судалгаа”-аар бизнесийн орчны ерөнхий үнэлгээг 5 баллын системээр үнэлэхэд **Монголын бизнесийн орчны ерөнхий үнэлгээ 2.90 буюу дундаж** гэж үнэлэгдсэн байна.

2021 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар Монгол Улсад нийт 228411 ААН, байгууллага бүртгэгдсэнээс үйл ажиллагаа явуулж байгаа ААН-ын тоо 96 336 буюу 42.1 хувь байна. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг 2016 оноос хойш бүртгэж эхэлсэн бөгөөд 2021 оны байдлаар 4530 иргэн, ААН “жижиг дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгч” ангилалд бүртгүүлсэн байна.

Дэлхийн эдийн засгийн форумас гаргадаг² жендэрийн тэгш байдлын индексээр Монгол Улс харьцангуй сайн үзүүлэлттэй байгаа хэдий ч эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт буюу ажиллах хүчин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин харьцангуй бага байгаа нь эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоо буурч, улс төрийн өндөр албан тушаал, уул уурхай зэрэг тэргүүлэх салбарт эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хангалтгүй байгаа зэрэгтэй холбоотой байна. Монгол Улсын эмэгтэйчүүдийн ихэнх хэсэг нь албан бус секторт, эсхүл гэр бүлийн хүрээнд хөлсгүй хөдөлмөр эрхэлж байна.

Албан бус секторт ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн бүртгэл, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн албан ёсны статистик мэдээлэл гаргадаггүй зэрэг нь эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцоог дэмжих, өрхийн бичил бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх боломжийг олгохгүй байгаа учраас эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих асуудал төрийн бодлого шийдвэрийн гадна үлдэх шалтгаан болж байна гэж хэлж болохоор байна.

Сүүлийн жилүүдэд **эмэгтэй эзэнтэй бизнес** (women-owned business), **эмэгтэй эзэнтэй аж ахуйн нэгж** (women-owned business enterprise), **эмэгтэй эзэнтэй жижиг бизнес** (women-owned small business) гэх мэт эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлттэй холбоотой нэр томъёо олон улсын бизнесийн практик, эрх зүйн орчны хүрээнд бий болсон бөгөөд ихэвчлэн тухайн орны засгийн газраас эмэгтэйчүүдийн бизнесийн салбар дахь оролцоо болон эмэгтэй эзэнтэй бизнесийг дэмжих тусгайлсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх бодлогын зорилготой уялдан гарч ирж байна.

Эмэгтэйчүүдийн бизнес дэх оролцоог тодорхойлохын тулд эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн эрх зүйн тусгайлсан зохицуулалт бий эсэхийг харгалзан үзэхээс гадна бизнесийн өмчлөлийн бүтэц дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны хувь, бизнесийн салбарт удирдах болон хяналтын түвшинд ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн тоо зэргийг тодорхойлох шаардлагатай болдог бөгөөд үүнийг зөвхөн хүйсийн ялгавартай статистик бүртгэлээр тодорхойлно. Жишээ нь, эмэгтэй эзэнтэй бизнесийг дэмжинэ гэдэг нь тухайлбал, нөхөр нь эхнэртээ, охиндоо бизнесийн хяналтаа шилжүүлэх, эмэгтэй ажилтнуудаа удирдах албан тушаалд томилох зэргийг ойлгох юм.

Эмэгтэй эзэнтэй аж ахуйн нэгж (women-owned business enterprise, WBE) гэдэг нь жишээ нь АНУ-д, нэг ба түүнээс дээш эмэгтэй ААН-ын 51-ээс дээш хувийг өмчилдөг,

өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирддаг, хяналт тавьдаг байхыг хэлнэ. Тэгвэл **эмэгтэй эзэнтэй жижиг бизнес** (women-owned small business) гэдэг нь мөн ялгаагүй жижиг бизнесийн салбарт эмэгтэйчүүд дээрх хэмжээний оролцоотой байхыг хэлнэ гэж тодорхойлсон байна. Түүнчлэн **Эмэгтэй бизнес эрхлэгч** хэмээх ерөнхий тодорхойлолтын хүрээнд авч үзвэл улс орнууд харилцан адилгүй тодорхойлсон байна. Тухайлбал:

Итали улсад, Эмэгтэйчүүдийн өмчлөлийн бизнес гэж гагцхүү эмэгтэй хүн өмчилдөг, хувь нийлүүлэгчдийн 50-аас дээш хувь нь эмэгтэйчүүд, компанийн хувьцааны 50-аас дээш хувийг эмэгтэйчүүд эзэмшдэг бөгөөд удирдлагын 50-аас дээш хувийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлдэг тохиолдлыг хэлнэ.

Энэтхэг улсад, Эмэгтэй бизнес эрхлэгчид аж ахуйг өмчилдөг бөгөөд хөрөнгийн 51-ээс дээш хувийг эзэмших замаар хяналт тавьдаг, аж ахуй нэгжийн бий болгосон ажлын байрны наад зах нь 51 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлдэг тохиолдлыг хэлнэ.

БНСУ-д, Эмэгтэйчүүд эзэмшдэг бизнес гэж тухайн тухайн компанийн эцсийн шийдвэр гаргахад оролцдог, компанийн гүйцэтгэх албан тушаалтан эмэгтэйг хэлнэ.

Азийн хөгжлийн банкны тодорхойлолтоор, Эмэгтэйчүүд эзэмшдэг бизнес гэж (1) бизнесийн 50%-аас доошгүйг эмэгтэйчүүд өмчилдөг буюу эзэмшдэг, (2) дээд удирдлагын 60-аас доошгүй хувь нь эмэгтэйчүүд, (3) нийт бүртгэлтэй ажиллагчдын 50-аас доошгүй хувь эмэгтэйчүүд байх тохиолдлыг хэлнэ.

Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банкны тодорхойлолтоор, Компанийн үйл ажиллагааны ерөнхий удирдлагыг эмэгтэй хүн хэрэгжүүлдэг, түүний зэрэгцээ бизнесийг хэсэгчлэн, эсхүл бүхлээр нь өмчилдөг буюу эзэмшдэг жижиг дунд үйлдвэрийг ойлгоно.

Олон улсын санхүүгийн корпорацийн тодорхойлолтоор, Эмэгтэйчүүдийн өмчилдэг буюу эзэмшдэг бизнес гэж (1) 51 буюу түүнээс дээш хувийг өмчлөх, (2) 20 буюу түүнээс дээш хувийг эмэгтэй хүн буюу эмэгтэйчүүд өмчилдөг, (3) 1 буюу түүнээс дээш тооны эмэгтэйчүүд удирдлагаар (ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгч) түүнчлэн, (4) захирлуудын зөвлөлийн 30 буюу түүнээс дээш хувь нь эмэгтэйчүүд байх тохиолдлыг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ.

Дээрд дурдсанчлан Монгол улсын хувьд эмэгтэй эзэнтэй бизнесийг дэмжих орчин нөхцөл хангалтгүй, эмэгтэй бизнес эрхлэгч гэдэгт хэнийг хамааруулах талаарх нэгдсэн нэг ойлголтгүй, эмэгтэйчүүдийн эдийн оролцоог нэмэгдүүлсэн цогц бодлого, хөтөлбөр, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэггүй гэж үзэхэд хүрч байна.

1.2 Тухайн асуудлаар хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж буй этгээдийг тодорхойлох

Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн форумаас гаргадаг жендэрийн ялгаатай байдлын индексээр харьцангуй дээгүүр байр эзэлдэг боловч эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт буюу ажиллах хүчний оролцооны түвшин бага³² байна. 2006 оноос хойш хөдөлмөрийн зах зээл дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо тасралтгүй буурч байгаа бөгөөд энэ нь эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоо буурч, улс төрийн өндөр албан тушаал болон уул уурхай зэрэг тэргүүлэх салбар дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хангалтгүй байна.

Монгол Улсын эдийн засаг болон хөдөлмөр эрхлэлтийг хувийн хэвшлийн салбар нь голлон бүрдүүлдэг бөгөөд тус салбарт ЖДҮ давамгайлдаг. Бизнес эрхлэхэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийг дурдвал, макро эдийн засгийн тогтворгүй байдал, бүрэн төлөвшөөгүй эрх зүйн орчин, гэрээний харилцааны сул зохицуулалт, авилга ба дүрэм журмын нийцлийн өндөр өртөг, ур чадвартай ажиллах хүчний хомсдол зэрэг байна. Бичил бизнесүүд ба ЖДҮ хүү багатай зээл авахад хамгийн их саад тотгортой тулж, КОВИД-19 цар тахалтай холбоотой эдийн засгийн агшилт тэдэнд хамгийн хүндээр тусч байна. Санхүүгийн салбарт давамгайллагч банкуудын хувьд зохицуулалтын орчин хэт зөөлөн, компанийн засаглал сул, чанаргүй зээлийн хувь хэмжээ өндөр бөгөөд буурах хандлагагүй, ашгийн түвшин төдийлөн өндөр бус, зохистой хөрөнгийн шаардлагыг тэр бүр хангаж чаддаггүй зэрэг асуудлууд байна³³ гэж **Азийн хөгжлийн банк болон Монгол Улсын хамтран хэрэгжүүлэх түншлэлийн стратегид** дурджээ.

Монгол Улсын хувьд эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн талаарх ямар нэг тодорхойлолт байдаггүй бөгөөд хүйсээр ялгаварлан гадуурхахаас сэргийлэх, аль ч түвшинд эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр хууль тогтоомжид дараах зохицуулалтуудыг тусгасан байна. Үүнд:

-Монгол Улсын Үндсэн хуулиар хүйсийн тэнцвэрт байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангах, хамгаалах талаар суурь зохицуулалтыг хийсэн. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд “эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс нь гэр бүлийн дотор ба соёл, нийгэм, эдийн засгийн болон улс төрийн хувьд ижил тэгш эрхтэй байна.” гэж заасан. Мөн 14 дүгээр зүйлд “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.” гэж тус тус заасан.

-Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль”-аар улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд жендэрийн эрх тэгш байдлын хангах нөхцөл бүрдүүлэх эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон бөгөөд жендэрийн эрх тэгш байдал гэж эрэгтэй, эмэгтэй хүн улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд тэгш эрхтэй оролцож, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хөгжлийн үр шимээс тэгш хүртэж, хөгжилд эрх тэгш хувь нэмэр оруулснаар жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байхыг ойлгоно гэж тодорхойлжээ. Энэ хуулиар хөдөлмөрийн харилцаан дахь жендэрийн тэгш байдлыг хангах, хамгаалах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

-Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын зорилго 5-д эмэгтэйчүүдийг эдийн засгийн тэгш эрх, түүнчлэн газар болон бусад хэлбэрийн эд хөрөнгө өмчлөх, захиран зарцуулах, санхүүгийн үйлчилгээ, өв залгамжлах, байгалийн баялагаас хүртэх боломжийг олгох нөхцөлийг бүрдүүлэхээр заасан.

-“Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөг, хүн худалдаалах гэмт хэрэгт өртөж хохирохоос урьдчилан сэргийлэх, нөлөөллийн арга хэмжээг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан өргөжүүлнэ, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн оролцоог

нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ гэж заасан байна.

Монгол Улс жендэрийн тэгш байдлыг хангах хууль эрх зүйн зохицуулалт харьцангуй сайтай орнуудын нэгд тооцогддог хэдий ч хэрэгжилт хангалтгүй байна. Үүнээс гадна эмэгтэйчүүдийн томоохон хэсэг нь албан бус сектор эсхүл гэр бүлдээ хөлсгүй хөдөлмөр эрхэлсээр байна. Монгол дахь албан болон албан бус бизнесийн бүртгэлийн мэдээллийн санд хүйсээр ангилсан нарийвчилсан мэдээлэл хомс байна.

1.3 Тухайн асуудал үүссэн шалтгаан нөхцлийг тодорхойлох

Монгол Улсын хувьд эмэгтэй бизнес эрхлэгчтэй холбоотой ангилал, тодорхойлолт байдаггүй ч Үндсэн хууль, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын зорилго болон Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрүүдэд жендэрийн тэгш байдлыг хангаж, аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахгүй байх суурь зохицуулалтыг хийж, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихэд анхаарч байна.

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий даяар эмэгтэйчүүдийн бизнес, эдийн засаг дахь оролцоог дэмжих, хөдөлмөрийн зах зээл дэх хүйсийн тэнцвэртэй байдлыг хангах чиглэлд ахиц дэвшил гарч байгаа бөгөөд дэлхийн хэмжээнд улс орнуудын мэдээллийг нэгтгэн судалгаа хийх, тодорхой үзүүлэлтүүдээр индекс тооцож улс орнуудын бодлогын үр нөлөөг үнэлэх, нийтэг зөвлөмж, арга, аргачлал боловсруулах тал дээр ахиц дэвшил гарч байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна. Тухайлбал:

АНУ-ын Мастеркарт олон улсын байгууллага⁴ 2017 оноос эхлэн эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн талаарх мэдээлэл, тэдний бизнесийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж буй нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлсийн талаарх мэдээллийг нэгтгэн “Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн Мастеркарт индекс”-ийг жил бүр гаргаж байна. Тус байгууллагад 70 гаруй орон гишүүнчлэлтэй бөгөөд эмэгтэйчүүдийн хөгжил, тэдний мэдлэг болон санхүүгийн нөөц, бизнес эрхлэлтэд үзүүлж буй дэмжлэг, сайн засаглал гэх мэт 3 үндсэн бүлгийн 12 үндсэн, 27 дэд үзүүлэлтээр индекс тооцдог бөгөөд дээрх мэдээлэлд үндэслэн эмэгтэй, эрэгтэй бизнес эрхлэгчдийн жендэрийн ялгааг арилгах зорилготой юм. 2021 оны тайланд 65 орон багтсан бөгөөд эдгээр орны эмэгтэйчүүд нь дэлхийн нийт эмэгтэй ажиллах хүчний 82.4 хувийг бүрдүүлж байна. Энэхүү индексээр АНУ, Шинэ Зеланд, Канад улсууд тэргүүлж байгаа ба эмэгтэйчүүдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, тусламж үйлчилгээ авах, бизнес эхлүүлэх, эрхлэх, амжилттай хөгжүүлэх чадварыг эзэмших нөхцөлийг тасралтгүй бүрдүүлж байна.

Удаан үргэлжилсэн Ковид-19 цар тахлын хямрал, эдийн засгийн уналтаас үүдэн эмэгтэй удирдлагатай ААН-үүд илүү хүнд цохилтод өртөж, илүү их орлогоо алдах хандлагатай байгаа тул цаашид эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтийг дэмжих, жендэрт суурилсан бодлогыг эрчимжүүлэх нь дэлхийн эдийн засгийн сэргэлтийг дэмжих, нийгмийн эрүүл мэнд, баялаг бүтээх, инновацийг хүртээмжтэй болгоход чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлэхэд гол түлхэц болно гэж үзжээ.

Мөн түүнчлэн уг тайлангийн үр дүнгээр дэлхийн улс орнуудыг эмэгтэйчүүдийг, тэр дундаа эмэгтэйчүүдийн ажил хөдөлмөр, бизнес эрхлэлтийг дэмжихдээ дараах 5 гол чиглэлүүдэд анхаарал хандуулан тусгайлсан бодлого, арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг зөвлөмж болгосон байна. Үүнд:

1. **Нийгмийн хамгаалал**-Албан болон албан бус салбар аль алинд нь ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн нийгмийн хамгаалалд зарцуулж буй хөрөнгийн хэмжээг нэмэгдүүлэх, ялангуяа хүнд, хортой нөхцөлд ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн асуудлыг онцгойлон анхаарах;
2. **Боломж олгох**-Ажлын байр, албан газруудад эмэгтэй, эрэгтэй хүйс ялгаваргүйгээр ажилд орох, тэгш цалин хөлс авах, нийгмийн хамгаалалд

хамрагдах тэгш эрхийн баталгаа олгох, үүнтэй холбоотой нийгэм-эдийн засгийн барьер, үндэсний хэмжээний стереотип (stereotype) хандлагыг өөрчлөх;

3. **Хүүхэд харах**-Хүүхэд харах үйлчилгээг илүү хүртээмжтэй болгосноор эмэгтэйчүүд ажил хөдөлмөр эрхлэх, санхүүгийн дарамтанд орохгүй байх шинэчлэлийн бодлогыг санаачлан хэрэгжүүлэх;
4. **Тэгш байдал**-Эмэгтэйчүүдийг ажлын ачааллаар дарамтлах, илүү цагаар хөлсгүй хөдөлмөр эрхлүүлэхийг таслан зогсоож хөдөлмөрийн тэгш хуваарилалтын тогтолцоог бүрдүүлэх;
5. **Сургалт**-Эмэгтэйчүүдийн нийгэм-эдийн засаг дахь оролцоог илүү тод болгохын тулд эмэгтэй хүн ажил хөдөлмөр, бизнес эрхлэхэд дэмжлэг болгож төр, хувийн хэвшлийн зүгээс эмэгтэй хүнд баталгаа гаргах(grant), татаас олгох (subsidies) зэрэг арга механизмуудыг ашиглах. Пандемик цар тахлын нөлөөгөөр эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 4 дахин их ажлын байраа алдсан үзүүлэлт байгаа тул эмэгтэйчүүдэд техникийн болон нэмэлт ур чадвар эзэмшүүлэх замаар дижитал платформд ажиллах, орчин үеийн техникийн боломжийг ашиглан амжилтанд хүрэх, карьер хийх шинэ боломжуудыг бий болгохыг зөвлөжээ.

Эмэгтэйчүүд оролцоотой байх тусам бизнесээ тогтвортой авч үлдэх, өөрсдийгөө эрсдлээс хамгаалах чадамжтай болж байдаг билээ

ХОЁР. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОМЬЁОЛОХ

Иймд тандан судалгаагаар гарч ирсэн тулгамдсан асуудлыг багцлан шийдвэрлэх зорилгыг дараах байдлаар томьёолж байна:

Зорилт 1. Хуулийн нарийвчилсан зохицуулалтгүйн улмаас эдийн засаг дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоог тодорхойлох мэдээллийн санг бий болгох

Хуулиар энэхүү тодорхойлолтыг баталгаажуулснаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийн санг бий болгож улмаар энэхүү тоон мэдээлэлд үндэслэн бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг бодитоор дэмжих, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлж, оновчтой шийдвэрлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Зорилт 2. Орлого, өмч хөрөнгийн зөрүү, санхүүгийн дэмжлэг авахад тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх

Эмэгтэйчүүд хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг эрэгтэйчүүдийн хөлстэй хөдөлмөрт зарцуулж буй цагаас их, мөн цалин хөлсний зөрүүнээс үүдэж эмэгтэйчүүд бага орлого олдог. Түүнчлэн нийгмийн уламжлалт сэтгэлгээтэй холбоотойгоор өмч хөрөнгийг өрхийн тэргүүн эрэгтэй хүний нэр дээр бүртгүүлэх хандлага түгээмэл түүнээс шалтгаалан үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгч эмэгтэйчүүд зээлийн барьцаа хөрөнгө хангалтгүй гэх үндэслэлээр санхүүгийн дэмжлэг авч чадахгүй байгаа нөхцөл өөрчлөгдөнө.

Зорилт 3. Бизнесийн шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх

Боловсрол дахь жендэрийн зөрүү улам багасч байгаа ч хөдөлмөр эрхлэлт дэх зөрүү буурахгүй байгаа өнөөгийн нөхцөлд эмэгтэйчүүд гэрлэлт болон хүүхэд төрүүлж өсгөх, эдийн засгийн үйл ажиллагаан дахь оролцоог зохистой хослуулах боломж олгож дэмжих нь эдийн засгийн хүрээн дэх жендэрийн зөрүүтэй байдлыг арилгах гол арга зам болно.

ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ХУВИЛБАРУУД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭЭРЭГ, СӨРӨГ ТАЛЫГ ХАРЬЦУУЛСАН БАЙДАЛ

Асуудал зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож, эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан үзэх ажлын хүрээнд Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар баталсан аргачлалын Тав дахь хэсэгт заасан аргачлалыг баримталж асуудлыг шийдвэрлэх зохицуулалтын хувилбаруудаас 5.1.7-д заасан **“хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах”** хувилбарыг сонгож байна.

Түүнчлэн Аргачлалын 5.4-д заасан дараах тохиолдлууд бүрдсэн тул **хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг сонгосон** болно. Үүнд:

№	Аргачлалын 5.4-д заасан хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	Хуулийн төслийн тохиолдол
---	--	---------------------------

	хувилбар шууд сонгох тохиолдол	
1.	5.4.3.Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр Монгол Улс тухайн асуудлаар дотоодын хууль тогтоомждоо нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинээр боловсруулах талаар тусгайлан үүрэг хүлээсэн бол;	НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1966 онд баталсан Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 3, 7.(а).i дэх хэсэг, Монгол Улс 1981 онд соёрхон баталсан Эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн 11.1, 12.4 дүгээр зүйлд заасны дагуу үүрэг хүлээсэн Мөн Жендэрийн тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.2.2, 7.2.3-д заасны дагуу тодорхой арга хэмжээг хуулиар зохицуулах шаардлагатай.
2.	5.4.4.“Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу хийсэн үнэлгээнээс тухайн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай гэсэн зөвлөмж гарсан бол.	Үр нөлөөний үнэлгээгээр хуулийн төсөл боловсруулах шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гарсан.

Энэхүү хүснэгтээс харахад Аргачлалын 5.4-д заасны дагуу хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг шууд сонгох нөхцөлийг бүрэн хангасан тул асуудлыг зохицуулах хувилбарууд, тэдгээрийн эерэг, сөрөг талыг харьцуулан судлах шаардлагагүй гэж үзсэн болно. /Хүснэгтээс харна уу/.

Харин Аргачлалын 5.5-д “Асуудалд дүн шинжилгээ хийж, зохицуулалтын хувилбаруудыг сонгож тандан судлах явцад тухайн **асуудлыг зөвхөн хууль гаргах замаар шийдвэрлэнэ** гэсэн дүгнэлт гарсан тохиолдолд хууль тогтоомжийн төслийн бүтэц, агуулга, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинээр боловсруулах шаардлагатай хууль тогтоомжийг ерөнхий байдлаар томъёолж бичнэ” гэж заасны дагуу энэ хэсэгт хууль тогтоомжийн төслийг шинээр боловсруулах шаардлагатай хууль тогтоомжийн талаар дурдаж байна.

Хуулийн төслийн бүтэц, агуулгын талаарх ерөнхий танилцуулга

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог төр болон хувийн хэвшлийн зүгээс дэмжих чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, эрхэлж буй үйл ажиллагаатай нь холбоотой аливаа бодлого тодорхойлох, шийдвэр гаргахад тэдний оролцоог хангах талаар зохицуулалтыг тусгах байдлаар эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхийн тулд дараах 5 бүлэг агуулгын хүрээнд хуулийн төслийг боловсруулна:

1. Хуулийн үйлчлэх хүрээ, тухайн харилцаанд баримтлах зарчим, нэр томъёог оновчтой томъёолох;
2. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог төрөөс дэмжих

чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, үзүүлэх дэмжлэгийн төрөл, хэлбэрийг бусад дэмжлэгээс зааглан тогтоох;

3. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх талаар бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагын оролцоог тодорхойлох;
4. Аж ахуйн үйл ажиллагааны талаар бодлого, шийдвэр гаргах түвшинд тэдний оролцоог хангах, уг үйл ажиллагаанд эдлэх эрх, хүлээх үүргийг тодорхой тусгах;
5. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих механизмыг тодорхойлж, зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах.

Түүнчлэн хуулийн төслийн боловсруулалтын шатанд бусад шаардлагатай хуульд өөрчлөлт оруулах болно.

ДӨРӨВ.ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРУУДЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Сонгосон хувилбар /хуулийн төсөл/ -ын үр нөлөөг Аргачлалын 6.2-т заасан ерөнхий асуултуудад хариулах замаар дүгнэлтийг нэгтгэн гаргалаа.

Жич: Хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг шалгуур асуултын дагуу тандсан байдлыг хавсралтаас үзнэ үү.

4.1.Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө

Хуулийн төсөл нь хүний эрхийг хууль бусаар хязгаарлах, ялгаварлан гадуурхах зэрэг хүний эрхийн зөрчлийг агуулаагүй, харин Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 11-д “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй” гэж заасныг хангахад шууд чиглэгдэж байна. Түүнчлэн Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1-д “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” хэмээн хуульчилсныг хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж байна.

4.2.Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө

Хуулийн төсөл нь иргэн, хуулийн этгээдэд ямар нэгэн нэмэлт зардал үүсгэхгүй юм.

Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоо нэмэгдсэнээр нийгэм, эдийн засагт эерэг үр дагаварыг авчирна гэж үзэж байна.

4.3.Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө

Хуулийн төсөлд туссан зохицуулалт нь эдийн засгийн орчинд тодорхой хэмжээгээр эерэгээр нөлөөлнө. Хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон үндэсний хууль тогтоомж, мөн урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцсэн, нийгмийн нэг бүлгийг төлөөлж эдийн засгийн орчинд оролцож буй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн үйл ажиллагааг төр, хувийн хэвшлээс дэмжих эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

Хуулийн төсөлд “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” хэмээн “үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа” зэрэг олон салбарын үйл ажиллагааг нэгтгэн нэг нэр томъёогоор томъёолсон бөгөөд ийнхүү аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдээс бүрдсэн хуулийн этгээдийн тодорхойлолтыг тухайлан хуульчилснаар ФАТФ-ын зөвлөмжийн 24 дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг хангах, улмаар мөнхүү хуулийн этгээдийн ил тод байдал хангагдсанаар

олон улсын байгууллагаас санхүүжилт авах боломж бий болно.

4.4.Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө

Хуулийн төсөл байгаль орчинд ямар нэгэн шууд болон шууд бус сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.

ТАВ. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРЫН ДҮГНЭЛТ

Үнэлгээний явцад хуулийн төсөл нь манай улсын хувьд эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцооны хүрээнд тулгамдаад байгаа олон сөрөг үр дагаврыг бууруулах, түүнчлэн эрх зүйн болон практик хэрэгжилтийн хүрээнд тогтвортой байдлыг хангах боломжтой үр нөлөөний хувьд давуу хэмээн дүгнэсэн билээ.

ЗУРГАА. ОЛОН УЛСЫН БОЛОН БУСАД УЛСЫН ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТТАЙ ХАРЬЦУУЛСАН БАЙДАЛ

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1966 онд баталсан Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын гуравдугаар зүйлд “эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхийг эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд тэгш эдлүүлэх нөхцөлийг хангах үүрэг”, мөн долоодугаар зүйлийн (а).i дэх хэсэгт “...эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс доргүй хөдөлмөрлөх нөхцөлийг бий болгох” үүрэг тус тус хүлээсэн.

Монгол Улс 1981 онд соёрхон баталсан Эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн Арван нэгдүгээр зүйлийн 1-д “... эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхээр хангах зорилгоор зохистой бүх арга хэмжээ авах, эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах, тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан алагчлах аливаа үйлдлээс эмэгтэйчүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалахыг хангах, тэгш шан хөлс, түүний дотор тэтгэмж эдлэх, адил үнэлгээтэй ажлын хувьд тэгш хандах, түүнчлэн ажлын чанарыг адил үнэлүүлэх эрх, банкны зээл авах, үл хөдлөх эд хөрөнгө барьцаалах болон бусад хэлбэрээр санхүүгийн зээл авах эрхээр хангах” зэрэг үүрэг тус тус хүлээсэн. Үүнээс гадна тус конвенцийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 2-т “эмэгтэйчүүд хөдөө нутгийн хөгжилд оролцож, түүнээс ашиг хүртэх талаар зохистой бүх арга хэмжээг авч хөдөлмөр эрхлэх, эсхүл хувиараа хөдөлмөрлөх замаар эдийн засгийн тэгш боломж хүртэхийн тулд өөртөө туслах бүлэг болон хоршоо байгуулах эрхээр хангах бөгөөд гэрээ байгуулах, эд хөрөнгө захиран зарцуулах тэгш эрхийг олгох” үүрэг хүлээжээ.

6.1 АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

АНУ-ын эмэгтэйчүүдийн хамгийн их эрхэлдэг бизнесийн салбарт эрүүл мэнд, гоо сайхан ба фитнесийн үйлчилгээ, ресторан болон жижиглэн худалдаа орж байна. Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн 30% нь бизнесээ 10 ба түүнээс дээш жил ажиллуулж байгаа бөгөөд 17% нь 2020 онд эхлүүлсэн гарааны бизнес байна. Харин тав ба түүнээс доош жил үйл ажиллагаа явуулсан бизнесүүд 50 хувийг эзэлж байна.

Эмэгтэйчүүдийн жижиг, дунд бизнес 2020 оны байдлаар нийт 12.3 саяд хүрсэн ба жилд 1.8 их наяд ам.долларын хөрөнгө оруулалт үүсгэж байна. 1997-2007 оны арван жилийн хугацаанд эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнес хагас сая ажлын байрыг бий болгосон бөгөөд 2021 оны байдлаар нийт есөн сая ажлын байраар хангаж байгаа тооцоо байна.

Эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэх өмчлөх тухай хууль нь 1988 онд батлагдсан ба бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг амжилттай үйл ажиллагаа явуулахад нь дэмжлэг үзүүлэх

зорилготой. Энэ хуульд эмэгтэйчүүдийн бизнесийг дэмжих бодлого, хөтөлбөр, төр/хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг тусгасан ба 1988 оны 10-р сарын 25-нд хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхлэсэн. Тус хууль нь 5 бүлэг, 18 зүйлтэй аж.

6.2 БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

Бүгд Найрамдах Солонгос улсад эдийн засгийн хөгжилд эмэгтэйчүүдийн оруулах хувь нэмрийг өндрөөр үнэлж, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэх үйл ажиллагааг бодлогын хүрээнд дэмжин, шаардлагатай байгууллага, агентлагуудыг байгуулан, төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлсээр ирсэн байна. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, гарааны бизнесийн яам (Ministry of Small and Medium-Sized Enterprises and Startups) нь байгуулагдсан цагаасаа хойш буюу 1996 оноос эмэгтэйчүүд бизнес эрхлэхийг дэмжих тогтолцоог бүрдүүлж, бодлогыг боловсруулан, Солонгосын Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн нийгэмлэг (Korean Women Entrepreneurs Association), Эмэгтэйчүүдийн бизнесийг дэмжих нэгдсэн төв (Integrated Support Center for Female owned businesses), Солонгосын Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн хамтарсан холбоо (Korea Venture Business Women's Association) зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажилласаар иржээ. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, гарааны бизнесийн яам нь “Эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнест дэмжлэг үзүүлэх тухай хууль”-д заасны дагуу эмэгтэйчүүдийн бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжих жил бүрийн арга хэмжээний төлөвлөгөөг боловсруулан, хэрэгжилтэд хяналт тавьж, үр дүнг тооцон ажилладаг байна.

Эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэх үйл ажиллагааг дэмжих бодлогын хүрээнд Шинжлэх ухаан, Мэдээлэл, Харилцаа холбоо, Технологийн яам (Ministry of Science and Information, Communication, Technology), Хүйсийн тэгш байдал болон гэр бүлийн яам (Ministry of Gender equality and Family), Нийтийн худалдан авах үйлчилгээний газар зэрэг байгууллагууд чиг үүргийнхээ хүрээнд хамтран ажилласаар ирсэн байна.

Эмэгтэйчүүд бизнес эрхлэх нь эмэгтэйчүүдийг эдийн засгийн хувьд хүчирхэгжүүлэх гол түлхүүр бөгөөд нийгэмд эзлэх байр суурь-эмэгтэйчүүдийн эрх, тэдний боломж, нөлөөг нэмэгдүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Солонгос улс нь ДНБ-ээрээ дэлхийд 10 дугаарт бичигдэж байгаа хөгжингүй улс юм. Нийт аж ахуйн нэгжүүдийн 99%-ийг ЖДҮ эзэлдэг. Эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнес нь нийт бизнесийн 39.5%-ийг эзэлж байна. Одоогоор 315000 гаруй эмэгтэйчүүд бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа нь 10 жилийн өмнөхөөс 33.7%-аар өссөн байна. Эмэгтэйчүүд гарааны бизнес эрхлэх нь нэмэгдэж байгаа хэдий ч 2020 онд гарааны бизнес эрхлэгчдийн 94% нь эрэгтэйчүүд, ердөө 6% нь эмэгтэйчүүд байжээ.¹⁵ Эмэгтэйчүүд жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэх, ресторан, хоолны газар ажиллуулах, бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа эрхлэх, боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг бизнесийг түлхүү эрхэлж байна.

Тус улсад эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих асуудлыг “Эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнест дэмжлэг үзүүлэх тухай хууль” (Act on Support for Female-owned businesses)¹⁸, “Эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнест дэмжлэг үзүүлэх тухай хуулийг хэрэгжүүлэх тогтоол” (Enforcement decree of the act on support for female-owned businesses), Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн тухай суурь хууль (Framework act on Small and Medium Enterprises), Жижиг, дунд үйлдвэр байгуулахыг дэмжих тухай хууль (Support for Small and Medium Enterprise Establishment Act), Жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авах ажиллагааг дэмжих болон тэдгээрийн зах зээлийг дэмжих тухай хууль (Act on Facilitation of Purchase of Small and Medium Enterprise-Manufactured Products and Support for Development of Their Markets)¹⁹ болон холбогдох бусад хууль, дүрэм, журмуудаар зохицуулж байна.

6.3 ФИЛИППИН УЛС

Филиппин Улсын статистикийн газар (PSA)²¹-ын 2020 оны мэдээллээр тус улсад нийт 957,620 аж ахуй нэгж үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 952,969 (99.51%) нь жижиг дунд үйлдвэрлэл, 4651 (0.49%) нь томоохон аж ахуй нэгж байна.

Нийт жижиг, дунд үйлдвэрлэл (99.51%-)-ийн 88.77% нь бичил аж ахуйн нэгж, 10.25% жижиг үйлдвэр, 0.49% (4,716) нь дунд үйлдвэрүүд эзэлж байна. Эдгээр ЖДҮ-үүд нийлээд

5,380,815 ажлын байр буюу улсын нийт ажлын байрны 62,66%-ийг бүрдүүлж байна. Нийт ЖДҮ-ийн 99.51%-ийн 88%-ийг эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн жижиг дунд үйлдвэрлэл бүрдүүлж байна.

Филиппин Улс нь эмэгтэйчүүдийн бизнес дэх оролцоог Хөдөлмөрийн тухай хууль, Бичил болон жижиг дунд бизнес эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль, Улс орны хөгжил бүтээн байгуулалтад эмэгтэйчүүдийн оролцооны тухай хууль зэргээр зохицуулсан байна. Филиппин эмэгтэйчүүдийн ололт амжилтыг орчин үеийн шинэчлэлийн явцад хадгалж, сайжруулж баталгаажуулах чиг үүрэгтэй ажилладаг байгууллага юм.

Дээрх улсуудын хуулиудын зорилго нь эмэгтэйчүүдийн эрхэлдэг бизнесийг дэмжих, эмэгтэйчүүд бизнесийн үйл ажиллагаа эхлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, бизнесийн салбарт жендэрийн тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийн бизнесийн болон санхүүгийн үйл ажиллагааг хөнгөвчилж, бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд бүх талаар дэмжлэг үзүүлэхэд оршиж байгаа юм.

Олон улсын туршлага, зөвлөмжөөс үзэхэд, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих хамгийн эхний алхам нь хүйсийн ялгавартай бизнес эрхлэгчдийн бүртгэл хөтлөх, холбогдох статистик мэдээлэлд тулгуурлан эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих бодлого, зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, эмэгтэй бизнес эрхлэлтийг дэмжих эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар санхүүжилт, бизнес эрхлэх таатай орчин бүрүүлэх, мэргэшүүлэн сургах зэрэг асуудлуудыг шийдвэрлэхэд анхаарч байгаа нь харагдаж байна.

ДОЛОО. ЗӨВЛӨМЖ

Тандан судалгаагаар сонгосон асуудлыг нэгтгэн судлаж мөн Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг бэлтгэх явцад гарсан асуудлаар дараах Зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

1. Хууль, дүрэм журмаар зохицуулагдсан аргачлалын дагуу хийгдсэн энэхүү “Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан судалгааны тайлан”-г Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалыг боловсруулах үндэслэл болгох.

2. Энэхүү судалгааны тайланг үндэслэн Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл боловсруулах

---oOo---

ХҮНИЙ ЭРХЭД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж байгаа эсэх	1.1 Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх			
	1.1.1Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх	Тийм √	Үгүй	
	1.1.2 Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	1.1.3 Тодорхой эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг сайжруулах зорилгоор авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ бол олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжид заасан хүний эрхийн хэм хэмжээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм √	Үгүй	Хүний эрхийн талаарх олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлж байгаа
	1.2 Оролцоог хангах			
	1.2.1Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх	Тийм √	Үгүй	
	1.2.2 Зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа, эсвэл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм √	Үгүй	Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа бүлгийг тодорхойлон уулзалт зохион байгуулж, саналыг тусгасан
	1.3 Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал, хариуцлага			
	1.3.1 Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрлөх эрхийг хөхиүлэн дэмжихэд ахиц гарна
1.3.2 Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хүний эрхийг	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрлөх эрхийн асуудлаар ОУ-	

	хамгаалах механизмийн талаар НҮБ-ээс өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх			ын байгууллагаас өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх боломжийг хангаж байгаа
	1.3.3 Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх	Тийм √	Үгүй	Энэ чиглэлээр шинэ зохицуулалт орж байгаа
2. Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1 Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарласан тохиолдолд энэ нь хууль ёсны ашиг сонирхолд нийцсэн эсэх	Тийм √	Үгүй	
	2.2 Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх	Тийм √	Үгүй	Дэмжлэгийн хэмжээ, хориглох заалтууд
3. Эрх агуулагч	3.1 Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх	Тийм √	Үгүй	
	3.2 Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн эрх ашгийг хамгаалах г.м
	3.3 Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн эрх ашгийг хамгаалах г.м
	3.4 Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгасан эсэх (хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэсний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлагдахгүй)	Тийм √	Үгүй	Нийгмийн харилцаанд буй ялгаатай хэрэгцээтэй бүлгүүдийг тодорхойлж байгаа
4. Үүрэг хүлээгч	4.1 Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм √	Үгүй	Хуулийн зохицуулалтыг нарийвчлан тогтоож байгаа
	5.1 Жендэрийн үзэл	Тийм	Үгүй	Жендэрийн

5.Жендэрийни эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	баримтлалыг тусгасан эсэх	√		эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 11 дүгээр зүйл буюу хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаанд нийцүүлж байгаа

ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1 Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм √	Үгүй	Аж ахуйн нэгжүүд эмэгтэйчүүдийн бизнесийг дэмжсэн үйлчилгээтэй байна.
	1.2 Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан)	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	1.3 Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх	Тийм	Үгүй √	Сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй
2.Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй √	
	2.2Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөрөгдлийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	
	2.3 Зах зээлд шинээр орж ирж байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	
	2.4 Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	

3.Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1 Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	3.2 Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм √	Үгүй	
	3.3 Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	3.4 Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсвэл хориг тавих эсэх	Тийм	Үгүй √	
	3.5 Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
4.Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсч байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1 Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах гм) бий болгох эсэх	Тийм √	Үгүй	Ачаалал өгөхөөр өндөр зардал гарахгүй. Ажил хариуцсан ажилтан хийсэн ажлын тайланг гаргана.
5.Өмчлөх эрх	5.1 Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг) хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн өмчлөх эрхтэй холбогдсон харилцаа үүснэ.
	5.2 Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх, болон хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	
	5.3 Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	
6.Инноваци болон судалгаа шинжилгээ	6.1 Судалгаа, шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх	Тийм √	Үгүй	Судалгаа, шинжилгээ хийх, шинэ санаачлага гаргахыг

				дэмжинэ.
	6.2 Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	Тийм ✓	Үгүй	
7.Хэрэглэгч болон гэр бүлийн төсөв	7.1 Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй ✓	
	7.2 Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж бүрдэнэ
	7.3 Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй ✓	
	7.4 Хувь хүний/ гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд нөлөө үзүүлэх магадлалтай.
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1 Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр шинээр бий болгох эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Шинээр ажлын байр бий болно.
	8.2 Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй ✓	
	8.3 Жижиг, дунд үйлдвэр, эсвэл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн үйлчилгээг бий болгосон жижиг дунд үйлдвэрийг бодлогоор дэмжинэ
9.Төрийн захиргааны байгууллага	9.1 Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Санхүүгийн тооцоог хийсэн
	9.2 Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсвэл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх	Тийм	Үгүй ✓	Одоогийн байгаа зохицуулалтын хүрээнд хийгдэнэ
	9.3 Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг	Тийм ✓	Үгүй	Шинээр чиг үүрэг нэмж

	бий болгох эсэх			оруулж байгаа.
10.Макро эдийн засгийн хүрээнд	10.1 Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн үзүүлэх үйлчилгээний төрөл нэмэгдэх хирээр ажлын байр нэмэгдэнэ гэж үзэж байна.
	10.2 Хөрөнгө оруулалтын нөхцлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	Тийм ✓	Үгүй	
	10.3 Инфляци нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй ✓	
11.Олон улсын харилцаа	11.1 Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм ✓	Үгүй	

НИЙГЭМД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.1 Шинээр ажлын байр бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй ✓	Эмэгтэйчүүдийн бизнесийн үйлчилгээ нэмэгдэхэд ажлын байр дагаж нэмэгдэнэ
	1.2 Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй ✓	Нөлөө үзүүлэхгүй
	1.3 Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм ✓	Үгүй	Эмэгтэйчүүдийн бизнесийн үйлчилгээ нэмэгдэхэд хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдэнэ.
	1.4 Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй ✓	Эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлт тогтвортой байх нь ажил эрхлэлтэд эерэг

				нөлөөтэй
2.Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1 Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Эерэг нөлөөтэй
	2.2 Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Эерэг нөлөөтэй
	2.3 Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	2.4 Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх	Тийм	Үгүй √	
	2.5 Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй √	
3.Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1 Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Эерэг нөлөөтэй
	3.2 Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэсний цөөнхөд гэх мэт	Тийм	Үгүй √	Эерэг нөлөөтэй
	3.3 Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
4.Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	4.1Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Чиг үүргийн хуваарилалтыг хийнэ.
	4.2 Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Чиг үүргийн давхцыг арилгана
	4.3 Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Эрх, үүрэг, байгууллагын чиг үүргийн хуваарилалтыг хийнэ.
	4.4 Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	4.5 Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	

5.Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1 Хувь хүн / нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	5.2 Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	5.3 Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг (хооллолт, хөдөлгөө, архи, тамхины хэрэглээ) – т нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
6.Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1 Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид эерэг өөрчлөлт гарна.
	6.2 Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	6.3 Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтанд хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	6.4 Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	6.5 Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
7.Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1 Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	7.2 Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	

	7.3 Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	7.4 Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх		√	
8.Соёл	8.1 Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	8.2 Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсвэл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	
	8.3 Иргэдийн түүх соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх	Тийм √	Үгүй	Эерэг нөлөөтэй.

БАЙГАЛЬ ОРЧИНД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Агаар	1.1 Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
2.Зам тээвэр, түлш, эрчим хүч	2.1 Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх / бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	2.2 Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	2.3 Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	2.4 Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
3.Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах	3.1 Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	3.2 Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	3.3 Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	3.4 Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	4.1 Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй

4.Усны нөөц	сөргөөр нөлөөлөх эсэх			
	4.2 Усны бохирдол нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	4.3 Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
5.Хөрсний бохирдол	5.1 Хөрсний бохирдолд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	5.2 Хөрс эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
6.Газрын ашиглалт	6.1 Ашигладаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	6.2 Газрын зохицуулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
	6.3 Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зохицуулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй
7.Нөхөн сэргээгдэх/ нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1 Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхийг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх	Тийм √	Үгүй	Нөлөө үзүүлэхгүй
	7.2 Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй √	Нөлөө үзүүлэхгүй

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Монгол Улс

1. Монголын бизнесийн орчны судалгаа 2020, МҮХАҮТ, МУИС [http://tram-mn.eu/media/tram/content/newsletters/mon/Business Climate Survey Report 2020 MN-min.pdf](http://tram-mn.eu/media/tram/content/newsletters/mon/Business%20Climate%20Survey%20Report%2020-MN-min.pdf)
2. Хөрөнгийн эзэмшил, аж ахуй эрхлэлтийг жендэрийн төлөв байдлаар тодорхойлох нь туршилтын судалгаа, ҮСХ, Азийн хөгжлийн банкны техникийн хамтын ажиллагаа, 2018 он https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=EDGE_report_mgl.pdf&ln=Mn
3. Монгол Улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдал: (Нөхцөл байдлын товч үнэлгээ, баримт бичгийн судалгаа) 2014 он [https://www.eda.admin.ch/dam/countries/countries-content/mongolia/mn/2015-Gender-Overview-%20Desk-Study-Mongolia MN.pdf](https://www.eda.admin.ch/dam/countries/countries-content/mongolia/mn/2015-Gender-Overview-%20Desk-Study-Mongolia-MN.pdf)
4. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийн хөгжил, санхүүжилтийн байдал түүвэр судалгааны үр дүн 2018 https://www.mongolbank.mn/documents/sudalгаа/SME_2018_report_last.pdf
5. “Хүртээмжтэй, тогтвортой өсөлтийн суурийг бэхжүүлэх нь” Монгол Улс 2021-2024, Азийн хөгжлийн банк Монгол Улстай хамтран хэрэгжүүлэх түншлэлийн стратеги, 2021 <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/753311/mon-cps-2021-2024-mn.pdf>
7. Монголын бичил болон жижиг бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд ковид-19 цар тахлын үзүүлж буй нөлөөллийн үнэлгээ эцсийн тайлан, УБ, 2021 [https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2021/09/Covid-19-Impact-Assessment-on-Micro-and-Small-scale-Women-Business-Enterprises-in-Mongolia MG.pdf](https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2021/09/Covid-19-Impact-Assessment-on-Micro-and-Small-scale-Women-Business-Enterprises-in-Mongolia-MG.pdf)
8. Жендэрийн шинжилгээ (хууль эрх зүй, цалин хөлс, хөдөлмөр эрхлэлт), Хөдөлмөрийн судалгааны институт, 2014 он [http://www.rilsp.gov.mn/upload/2018/sudalгаа/Жендэрийн шинжилгээ - 2014.pdf](http://www.rilsp.gov.mn/upload/2018/sudalгаа/Жендэрийн%20шинжилгээ%20-2014.pdf)
9. Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах зээлийн жендэрийн тэгш байдалд Ковид 19 цар тахлын үзүүлж буй нөлөө, Фридрих-Эбэртийн сан, 2020 он <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/mongolei/17162.pdf>
10. Монголын эмэгтэйчүүд ба хөдөлмөрийн нөлөө, Фридрих-Эбэртийн сан, 2019 он <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/mongolei/16028.pdf>

11. Жендэрийн тэгш байдлын тайлан, Дэлхийн эдийн засгийн форум, 2021
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

АНУ

1. US Department of Commerce
<https://www.commerce.gov/news/blog/2021/03/women-owned-business-ownership-america-rise>
2. Women in business-2021 trends <https://www.guidantfinancial.com/small-business-trends/women-in-business/>
3. Women-owned businesses: statistics and overview
<https://www.fundera.com/resources/women-owned-business-statistics>
4. The key stats that will drive 2021 for women business owners
<https://www.getfundid.com/learn/2021-for-women-business-owners>
5. Women's business ownership act
<https://www.congress.gov/100/statute/STATUTE-102/STATUTE-102-Pg2689.pdf>

БНСУ

1. Act on support for female-owned businesses
https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=48625&type=new&key=
2. Enforcement decree of the act on support for female-owned businesses
https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=45600&type=part&key=28
3. Women's Entrepreneurship in Korea: Tapping a Potent Source of National Prosperity <https://asiafoundation.org/2019/11/20/womens-entrepreneurship-in-korea-tapping-a-potent-source-of-national-prosperity/#:~:text=Although%20it%20boasts%20the%20world's,survival%20rate%20is%206.7%20percentage>
4. Gender wage gap <https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm>
<https://koreajoongangdaily.joins.com/2017/03/08/economy/Seoul-ranks-low-in-female-entrepreneurship/3030751.html>
5. Mastercard Index of Women Entrepreneurs 2019
<https://www.mastercard.com/news/media/yxfpewni/mastercard-index-of-women-entrepreneurs-2019.pdf>
6. Status of Korean SMEs
<https://www.mss.go.kr/site/eng/02/20202000000002019110610.jsp>
7. GEM 2020/21 Women's entrepreneurship report: Thriving through crisis
<https://www.gemconsortium.org/report/gem-202021-womens-entrepreneurship-report-thriving-through-crisis>

Филиппин улс

1. Philippine Statistics Authority <https://www.dti.gov.ph/resources/msme-statistics/>
2. The Labor Code of the Philippines
https://lawphil.net/statutes/presdecs/pd1974/pd_442_1974.html

3. Republic Act 7882: Provision of Assistance to Women Engaging in Micro and Cottage Business Enterprises
https://pcw.gov.ph/assets/files/2020/03/republic_act_7882.pdf?x63161
4. Women in Development and nation Building Act <https://pcw.gov.ph/republic-act-7192-women-in-development-and-nation-building-act/>
5. National Commission on the Role of Filipino Women
<https://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/OPCCB/opif2009/2009%20EOs%20Opif1st/ncfw.pdf>
6. National Commission on the role of Filipino Women
<https://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/OPCCB/opif2009/2009%20EOs%20Opif1st/ncfw.pdf>

**АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН
ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ
НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ
ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН**

2022

Судалгааны захиалагч

УИХ-ын гишүүн Д.Сарангэрэл,

Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадвар
судалгааны төв

Судалгааг гүйцэтгэсэн

Б.Ариунжаргал /Хууль зүйн ухааны магистр/

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	3
УДИРТГАЛ	4
НЭГ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОХ	5
ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ НЬ ТООЦОХ ХЭСГЭЭ ТОГТООХ.....	6
2.1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд	6
2.2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд.....	6
2.3. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд.....	7
2.4. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд	7
ГУРАВ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦОХ	7
3.1. Зорилгод хүрэх байдал	8
3.2. Практикт хэрэгжих боломж	12
3.3. Ойлгомжтой байдал.....	17
3.4. Харилцан уялдаа	21
ДӨРӨВ. ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ.....	25
4.1. Үнэлэлт, дүгнэлт	25
4.2. Зөвлөмж	29
ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ	30

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААН	Аж ахуйн нэгж
ААНБ	Аж ахуйн нэгж, байгууллага
ААЭЭЭЗОНтХ	Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хууль
ЖДҮ	Жижиг дунд үйлдвэрлэл
ЖЭТБХтХ	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль
МУҮХ	Монгол Улсын Үндсэн хууль
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
УИХТГ	Улсын Их хурлын Тамгын газар

УДИРТГАЛ

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1-д “Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг санаачлах, боловсруулах ажиллагааны үндэслэл, чанарыг сайжруулах, түүнд олон нийтийн оролцоог хангах, хууль тогтоомжийн төсөлд тавих шаардлагыг тодорхойлох, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр нөлөөг үнэлэх замаар хууль дээдлэх ёсыг бэхжүүлнэ” гэж заажээ.

Энэхүү үнэлгээний зорилго нь Засгийн газраас баталсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ыг баримтлан Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг /цаашид “төсөл” гэх / боловсронгуй болгоход оршино.

Түүнчлэн судалгаагаар төслийн үр нөлөөг үнэлж, уг төслийн давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах, аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг сайжруулах боломжийг тодорхойлох, мөн хуулийг нэг мөр ойлгож хэрэглэх, практикт хэрэгжих боломжтой байдлаар боловсруулахад хууль санаачлагчид дэмжлэг үзүүлэхийг зорилоо.

Энэхүү хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх ажиллагааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-д заасны дагуу дараах үе шаттайгаар гүйцэтгэлээ. Үүнд:

1. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгох;
2. Хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь тооцох хэсгээ тогтоох;
3. Шалгуур үзүүлэлтэд тохирох шалгах хэрэгслийн дагуу үр нөлөөг тооцох;
4. Үр дүнг үнэлэх, зөвлөмж өгөх.

НЭГ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОХ

Төслийн үр нөлөөний үнэлгээг тооцохдоо зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан, аргачлалд дурдсан дараах 4 шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон:

1. Зорилгод хүрэх байдал;
2. Практикт хэрэгжих боломж;
3. Ойлгомжтой байдал;
4. Харилцан уялдаа.

Эдгээр шалгуур үзүүлэлтийг сонгохдоо дараах үндэслэлийг харгалзан үзсэн:

1. Төсөл нь аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах гэсэн зорилгодоо хүрсэн эсэх;

2. Төсөлд тусгагдсан аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх, мөн төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд Жендэрийн үндэсний хороо хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах талаар зохицуулалт нь практикт хэрэгжих боломжтой эсэх;

3. Төсөлд тусгагдсан зохицуулалтуудыг хэрэглэх, хэрэгжүүлэх субъектүүдийн хувьд ойлгомжтой, логик дараалалтайгаар боловсруулагдсан эсэх;

4. Төслийн зүйл, заалт нь өөр хоорондоо болон бусад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжид нийцсэн эсэх, давхардал, зөрчил байгаа эсэхийг тус тусад нь судална.

ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ НЬ ТООЦОХ ХЭСГЭЭ ТОГТООХ

Энэхүү хэсэгт уг төслийн үр нөлөөг үнэлэх хэсгээ тогтоож, сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд холбогдох зүйл, заалтыг сонгоно. Энэхүү зүйл, заалтыг сонгохдоо хууль зүйн хувьд шууд үр дагавар үүсгэж байгаа голлох ач холбогдол бүхий заалтуудыг сонгож авсан. Өөрөөр хэлбэл, тухайн төслийн үр нөлөөг үнэлэхдээ цаг хугацаа, зардал хэмнэх үүднээс голлох ач холбогдол бүхий заалтыг сонгож, сонгосон зүйл, заалтын үр нөлөөг судаллаа.

2.1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас үзвэл төслийн үндсэн зорилго нь хүн амын нэг бүлэг болох эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар дэмжих, улмаар эдийн засгийн салбар дахь хүйсийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн байна.

Энэхүү зорилгодоо хүрэхийн тулд тус хуулийн төслөөр аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах зорилтыг дэвшүүлсэн байна.

Иймд хуулийн төслийн дээрх зорилттой холбогдох зүйл, заалтыг сонгон авч “зорилгод хүрэх байдал”-ын үр нөлөөг тооцох болно. Сонгосон зүйл, заалтыг хүснэгтээр харуулбал:

Хүснэгт 1. Зорилгод хүрэх байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд сонгосон зүйл, заалт

№	Зорилгод хүрэх байдал	Сонгосон зүйл, заалт
1	Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах	Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх заалт. “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэж аж ахуй нэгжийн 50 болон түүнээс дээш хувийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг, эсхүл аж ахуйн нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг;
2	Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх	Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг тэргүүн ээлжид энэ зүйлд заасан дэмжлэг, оролцоонд хамруулна.

2.2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд

“Практикт хэрэгжих байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд 1/ Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих, жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах, аж ахуй эрхлэгчдийг хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл, судалгаа хийхээр тусгасан зохицуулалт 2/ Төрөөс аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих чиглэлийн биелэлтэд Жендерийн үндэсний хороо хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах талаар тусгасан зохицуулалт нь практикт хэрэгжих боломжтой эсэхийг тогтоох зэрэг

зохицуулалтыг сонгон “Практикт хэрэгжих байдал”-ын үр нөлөөг нь тооцох болно. Сонгосон зүйл, заалтыг хүснэгтээр харуулбал:

Хүснэгт 2. Практикт хэрэгжих боломж шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд сонгосон зүйл, заалт

№	Практикт хэрэгжих боломж	Сонгосон зүйл, заалт
	Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, аж ахуй эрхлэгчдийг хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл, судалгаа хийхээр тусгасан зохицуулалт практикт хэрэгжих боломжтой эсэх.	Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7 дахь заалт. Аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх;
2.	Төрөөс аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих чиглэлийн биелэлтэд Жендэрийн үндэсний хороо хяналт тавих ажлыг зохион байгуулахаар тусгасан зохицуулалт практикт хэрэгжих боломжтой эсэх.	Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэг. Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна

2.3. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд

“Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд уг төслийн зүйл, заалтад бүхэлд нь дүн шинжилгээ хийж, үр нөлөөг тооцно. /Хуулийн төсөл нь 5 бүлэг, 11 зүйлтэй/

2.4. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд

“Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд уг хуулийн төслийн зүйл, заалтад бүхэлд нь дүн шинжилгээ хийж, үр нөлөөг тооцно. /Хуулийн төсөл нь 5 бүлэг, 11 зүйлтэй/

ГУРАВ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦОХ

Өмнөх үе шатуудад хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг сонгож, үр нөлөөг үнэлэх хэсгээ тогтоосон тул тэдгээрт тохирох шалгах хэрэгслийг дараах байдлаар харуулав:

Хүснэгт 3. Шалгах хэрэгслийг сонгосон байдал

№	Шалгуур үзүүлэлт	Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг	Тохирох шалгах хэрэгсэл
1.	Зорилгод хүрэх байдал	- Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх заалт - Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг	Зорилгод дүн шинжилгээ хийх
2.	Практикт хэрэгжих боломж	- Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7 дахь заалт	Практикт төслийн тус заалтууд хэрэгжих боломжтой эсэхийг судлах. Хэрхэн хэрэгжүүлэх

		- Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэг	
3.	Ойлгомжтой байдал	Төслийг бүхэлд нь тооцно	Ойлгомжтой байдлыг судлах. Ийнхүү судлахдаа Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон аргачлалд заасан асуулгаар хуулийн төслийг шалгах
4.	Харилцан уялдаа	Төслийг бүхэлд нь тооцно	Хуулийн төслийн уялдаа холбоог Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон аргачлалд заасан асуулгаар шалгах

Дээрх урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирсон шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийн үр нөлөөг дараах байдлаар үнэллээ.

3.1. Зорилгод хүрэх байдал

3.1.1. Төслөөр дэвшүүлсэн аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх зорилтын хүрээнд дараах заалтыг сонгон авлаа:

Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх заалт. "Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй" гэж аж ахуй нэгжийн 50 болон түүнээс дээш хувийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг, эсхүл аж ахуйн нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг;

Дэлхийн эдийн засгийн форумас гаргадаг¹ жендэрийн тэгш байдлын индексээр Монгол Улс харьцангуй сайн үзүүлэлттэй байгаа ч эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт буюу ажиллах хүчин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин харьцангуй бага байгаа нь эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоо буурч, улс төрийн өндөр албан тушаал, эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудад эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хангалтгүй байгаа зэрэгтэй холбоотой байна.

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдийнхтэй харьцуулахад хангалтгүй байгаа шалтгаан нөхцөлийг судлан үзвэл, үйл ажиллагааны хөрөнгийн хэмжээ бага, санхүү, өмч хөрөнгө, технологи болон үйлчилгээг хүртэх боломж эрчүүдийнхтэй адилгүй, боловсролын түвшин, мэргэжлийн сургалтад хамрагдсан байдал нь харьцангуй доогуур бөгөөд бизнесээ удирдах ажлаа хөлсгүй хөдөлмөр буюу гэр орны үүрэг хариуцлагатайгаа хослуулан хийдэгтэй холбоотой байна.²

Үндэсний статистикийн хорооноос 2022 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр гаргасан аж ахуйн нэгж, байгууллагын тооллогын урьдчилсан дүн мэдээгээр "...Эрэгтэй захиралтай 92.5 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллагын 36 хувь нь буюу 33.3 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна. Харин эмэгтэй захиралтай 54.9 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллагын 40 орчим хувь нь буюу 21.8 мянган аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна.

¹ https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

² Мөн тэнд.

Сүүлийн 2 жил дараалан тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагыг захирлын хүйсээр авч үзвэл эмэгтэй 32.5 хувь, эрэгтэй 29.8 хувь байна” гэжээ. Үүнээс дүгнэвэл, эмэгтэй захиралтай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийгэмд илүү тогтвортой үйл ажиллагаагаа эрхэлдэг гэж үзэж болох юм.³

Сүүлийн жилүүдэд эмэгтэй эзэнтэй бизнес (women-owned business), эмэгтэй эзэнтэй аж ахуйн нэгж (women-owned business enterprise), эмэгтэй эзэнтэй жижиг бизнес (women-owned small business) гэх мэт эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлттэй холбоотой нэр томъёо олон улсын бизнесийн практик, эрх зүйн орчны хүрээнд бий болсон бөгөөд ихэвчлэн тухайн орны засгийн газраас эмэгтэйчүүдийн бизнесийн салбар дахь оролцоо болон эмэгтэй эзэнтэй бизнесийг дэмжих тусгайлсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх бодлогын зорилготой уялдан гарч ирж байна.⁴

Манай улсын хувьд эмэгтэй бизнес эрхлэгчтэй холбоотой ангилал, тодорхойлолт байхгүй. Харин төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэдэг ойлголтыг анх удаа тодорхойлж тусгаж өгсөн. МУҮХ, ЖЭТБХТХ болон бусад эрх зүйн баримт бичгүүддээ жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн зохицуулалтуудыг тусгаснаараа жендэрийн тэгш байдлыг хангах хууль эрх зүйн зохицуулалт харьцангуй сайтай орнуудын нэгд тооцогддог ч хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.

Түүнчлэн, эмэгтэйчүүдийн бизнес дэх оролцоог тодорхойлохын тулд эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн эрх зүйн тусгайлсан зохицуулалт бий эсэхийг харгалзан үзэхээс гадна бизнесийн өмчлөлийн бүтэц дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны хувь, бизнесийн салбарт удирдах болон хяналтын түвшинд ажиллаж буй эмэгтэйчүүдийн тоо зэргийг тодорхойлох шаардлагатай болдог бөгөөд үүнийг зөвхөн хүйсийн ялгавартай статистик бүртгэлээр тодорхойлдог⁵ байна. Үүнтэй нийцүүлэн төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэдэг ойлголтыг тодорхойлж тусгаж өгсөн нь энэ төрлийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик мэдээг тусад нь гаргах боломжийг бүрдүүлж өгсөн гэж үзэж болох юм.

Хэдийгээр манай улс хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик мэдээлэл гаргах, бүртгэх асуудлыг ЖЭТБХТХ-д хуульчилж өгсөн боловч тус хуулийн уг асуудалтай холбоотой зохицуулалт өнөөдрийг хүртэл практикт хангалттай түвшинд хэрэгжихгүй байна. Иймд тус хуулийн зохицуулалтын хэрэгжилтийг сайжруулах зайлшгүй шаардлагатай.

Зорилгод хүрэх байдал хэсэгт сонгон судалж буй төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д заасан “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэх нэр томъёоны тодорхойлолт уг хуулийн төслийн тулгуур ойлголт болохын хувьд төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1-д заасан “...аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар жендерийн эрх тэгш байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг

³ Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас.

⁴ Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд холбогдох гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгаа ба Монгол Улсын нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин /Харьцуулсан судалгаа/, УИХТГ, Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2022 он, 5 дахь тал.

⁵ Мөн тэнд.

зохицуулах...” зорилтыг хангахад чиглэсэн төслийн бусад зүйл, заалттай шууд хамааралтай зохицуулалт юм.

Олон улсын туршлага, зөвлөмжөөс үзэхэд, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих хамгийн эхний алхам нь хүйсийн ялгавартай бизнес эрхлэгчдийн бүртгэл хөтлөх, холбогдох статистик мэдээлэлд тулгуурлан эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих бодлого, зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, эмэгтэй бизнес эрхлэлтийг дэмжих эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар санхүүжилт, бизнес эрхлэх таатай орчин бүрдүүлэх, мэргэшүүлэн сургах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэхэд анхаарч байгаа нь харагдаж байна.⁶ Иймд төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д заасан зохицуулалттай холбогдох бүх зохицуулалт нь дээрх хуулийн төслийн зорилгыг хангахад чиглэсэн байна гэж дүгнэж болох юм.

3.1.2. Төслөөр жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах зорилтын хүрээнд дараах зохицуулалтыг сонгон авч судалсан болно:

Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг тэргүүн ээлжид энэ зүйлд заасан дэмжлэг, оролцоонд хамруулна.
--

Энэхүү хуулийн төслөөр аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог төр болон хувийн хэвшлийн зүгээс дэмжих чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, эрхэлж буй үйл ажиллагаатай нь холбоотой аливаа бодлого тодорхойлох, шийдвэр гаргахад тэдний оролцоог хангах талаар зохицуулалтыг тусгах байдлаар эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхийг⁷ зорьжээ.

Учир нь манай улс зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд шилжиж, хувийн хэвшил хөгжөөд 30 жилийн хугацаа өнгөрч байна. Тус хугацаанд улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил хувийн хэвшлийн хувь нэмэр, гүйцэтгэх үүрэг жилээс жилд өсөн нэмэгдэж, 2020 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 75 хувь, улсын төсвийн орлогын 80 орчим хувь, нэг сая гаруй ажлын байр бий болгож байна. Гэсэн хэдий ч бизнес эрхлэхэд таагүй, бизнесийн орчны ерөнхий үнэлгээ дундаж үнэлгээтэй байна.⁸

Түүнчлэн, 2021 онд Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк (EBRD), Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн санаачилга (We-Fi), Эдийн засгийн бодлого өрсөлдөх чадварын судалгааны төвөөс (EPCRC) хамтран хийсэн “Бизнес эрхлэлт дэх жендэрийн статистикийн үнэлгээ” судалгаагаар “...Монгол эмэгтэйчүүд боловсролын түвшний хувьд давуу талтай ч, энэ давуу талаа хөдөлмөрийн зах зээлийн оролцоонд ашиглахдаа дутагдалтай буюу хангалтгүй байна. Үндэсний уламжлалт үзэл бодол гэр бүлийн хүрээн дэх эрх мэдлийн тэгш бус динамик бий болоход хүргэж, энэ нь олон тооны эмэгтэйчүүд өөрсдийн бололцоогоо бүрэн

⁶ Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд холбогдох гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгаа ба Монгол Улсын нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин /Харьцуулсан судалгаа/, УИХТГ, Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2022 он, 9 дэх тал.

⁷ Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас.

⁸ Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд холбогдох гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгаа ба Монгол Улсын нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин /Харьцуулсан судалгаа/, УИХТГ, Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2022 он, 5 дахь тал.

ашиглахыг хязгаарлаж байна. Монголын олон залуу эмэгтэйчүүдийн хувьд хүүхэд асрах чанартай үйлчилгээ дутмаг, гэр бүлийн хариуцлага зэргээс болоод албан бус салбарт ажил эрхлэх, цалингүй гэрийн ажил хийхээс өөр аргагүй байдалд хүрдэг бөгөөд эдгээрийн дийлэнх нь тэдэнд хууль эрх зүй эсхүл санхүүгийн хувьд найдвартай байдлаа хангах боломж олгодоггүй. Үүний үр дүнд эмэгтэйчүүд ажилд орох болон бизнес эрхлэгчийн хувиар эдийн засагт оролцох оролцоо эрэгтэйчүүдээс доогуур байгаа бөгөөд зарим салбарт энэ ялгавартай байдал их байгаа нь ажиглагдлаа. Бизнесийн олон төрлийн сургалтад эрэгтэйчүүдээс илүү олон эмэгтэйчүүд хамрагддаг хэдий ч, төслийн санхүүжилт авах хэмжээ нь бага байна. Ийм нөхцөл байдал ч Монгол Улсын Засгийн газар 2016-2017 онд хэрэгжүүлсэн Залуучуудын гарааны бизнесийг дэмжих туршилтын хөтөлбөрийн санхүүжилтээс тодорхой харагдсан. Харамсалтай нь хөтөлбөрийн эцсийн шатанд эмэгтэйчүүд санхүүжилт авч чадаагүй байгаа учир шалтгааныг судалж шинжлээгүй байна...” гэжээ.

Дээрхээс үзвэл, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтийг дэмжихийн тулд бизнес эрхэлж буй эмэгтэйчүүдийн тоо, статистикийг гаргах, бизнес эрхлэхэд тулгамдаж буй шалтгаан нөхцөлийг судлах, тэднийг дэмжих, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах ажил өмнөх жилүүдэд төдийлөн хийгдэж байгаагүй нь ажиглагдаж байна.

Мөн тус судалгаагаар бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь бичил, жижиг, дунд, бизнес эрхэлдэг тул эмэгтэйчүүдийн ЖДҮ-д эзэлж буй байр суурийг бэхжүүлэхэд чиглэсэн санхүүгийн болон санхүүгийн бус үйлчилгээг хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Ялангуяа бодлогын шинэчлэлээр дамжуулан зах зээлд нэвтрэх боломж олгосноор эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтэд нөлөө үзүүлэхүйц эерэг үр дүн авчирна. Түүнчлэн, эмэгтэйчүүдийн нуруун дээрх цалингүй асран хамгаалах болон гэрийн ажлын ачааллыг бууруулах, жендэрийн мэдрэмжтэй бизнес эрхлэлтийн сургалтын хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх нь Монгол эмэгтэйчүүдийн хувьд нэн чухал байна гэжээ.

Нөгөөтээгүүр, жендэрийн тэгш бус байдлыг бууруулснаар тухайн улс орны эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэхэд томоохон түлхэц болдог. Манай улсын хувьд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үүднээс Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийг 2011 онд баталж, дагаж мөрдөх болсон. Гэсэн хэдий ч тус хуулийн хэрэгжилт нийгмийн бүх салбарт хүрч үйлчлэх боломжгүй, зарим талаар тодорхой төрлийн харилцаанд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахын тулд төрөөс эрх зүйн орчныг сайжруулахын тулд зарим хуулийг нэмж батлах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Энэ хүрээнд тус хуулийн төсөл нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтийг дэмжих, улс орны эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх боломжийг бүрдүүлэх гэх мэт олон талын эерэг нөлөөлөлтэй гэж дүгнэж болохоор байна.

Тус төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт “...Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг тэргүүн ээлжид энэ зүйлд заасан дэмжлэг,

оролцоонд хамруулна...” гэж заасан нь аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүд тэр дундаа хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих, тэдний нийгмийн харилцаанд оролцох боломжийг хангах, эдийн засгийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, улс орны бүтээн байгуулалтыг хурдасгах, иргэдийн эдийн засгийн ойлголтыг сайжруулах гэх мэт олон талын ач холбогдолтой байна.

Манай улсад 2013 онд 96325, 2015 онд 101730, 2017 онд 103630, 2019 онд 107075, 2021 онд 106169 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаа гэсэн тоон мэдээ байна. Түүнчлэн, 2021 оны байдлаар нийт 106196 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаагаас эмэгтэй 45922, төрөлхийн 45029, 0-15 насны 9865 хүүхэд байна. Мөн хөдөлмөр эрхэлдэг 13692, байнгын асаргаанд байдаг 30946, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тогтоолгосон 40406 хүн байна.⁹ Хөдөлмөр эрхэлдэг 13692 хүнээс 1456 нь төрийн албанд ажилладаг бөгөөд эрэгтэй 880, эмэгтэй 576 хүн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт 106196 хүнээс 13692 буюу 12.89 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа бол, хөдөлмөр эрхэлж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 10.63 хувь нь төрийн албанд ажиллаж байна. Түүнчлэн, төрийн албанд ажиллаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 39.56 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Дээрхээс дүгнэвэл, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт маш доогуур түвшинд байгаа бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихийн тулд бизнес эрхлэх боломжоор хангах шаардлагатай байна. Тиймээс ч энэхүү хуулийн төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт тусгасан тус зохицуулалт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих маш том тулгуур эрх зүйн зохицуулалт болж өгөх юм.

Түүнчлэн, Монгол Улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах тухай НҮБ-ын конвенцод 2009 оноос нэгдэн орсон. Мөн Үндсэн хуульдаа “ялгаварлан гадуурхаж үл болно” гэсэн ерөнхий зарчмыг тусгаж, 2016 онд батлагдсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.6-д “...Төрөөс хүнийг хөгжлийн бэрхшээлээс нь шалтгаалан бүх хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон, ялгаварлан гадуурхалтад өртөхөөс нь хамгаалсан нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн олон талт арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ...” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийг хамгаалах, хангах хууль эрх зүйн орчныг тодорхой хэмжээнд бүрдүүлсэн. Иймд төслийн тус зүйл, заалт нь олон улсын гэрээ, конвенц, Монгол Улсын Үндсэн хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийг хамгаалах, хангах эрх зүйн зохицуулалтуудтай нийцэхийн зэрэгцээ тус хуулийн төслийн зорилгод нийцсэн зохицуулалт юм.

3.2. Практикт хэрэгжих боломж

⁹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газрын албан ёсны вэб хуудас, <http://gacpwd.gov.mn/>

Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д "...аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх...", мөн зүйлийн 6.5-д "...Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна..." гэсэн зүйл, заалтыг тус тус сонгон авч үнэлэлт өгөхийг зорилоо. Тус шалгуур үзүүлэлтээр сонгон авсан зохицуулалтын хүрээнд:

1. Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх субъект байгаа эсэх;
2. Хуулийн төслийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхэд боломж бололцоо байгаа эсэх гэсэн хоёр асуултад хариулт өгөхийг эрмэлзлээ.

/Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7 дахь заалт, мөн зүйлийн 6.5 дахь хэсэг/

6 дугаар зүйлийн 6.1.7. дахь заалт "Аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх"

6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэг "Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна"

1. Хэрэгжүүлэх субъект байгаа эсэх:

Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д "...Аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх..." гэж, мөн зүйлийн 6.5 дахь хэсэгт "...Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна..." гэж тус тус заажээ.

Манай улсад НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрөөс 2021 оны 3 дугаар сард хийсэн "Монгол Улсад Ковид 19 цар тахлын охид эмэгтэйчүүдийн нийгэм эдийн засгийн амьдралд үзүүлж буй нөлөөллийн судалгаа"-гаар "...Бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн талаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээлэл дутмаг байна. Түүнчлэн, эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг тодорхойлсон хуулийн албан ёсны тодорхойлолт байдаггүй. Хуулиар энэхүү тодорхойлолтыг баталгаажуулснаар хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийн санг бий болгож улмаар энэхүү тоон мэдээлэлд үндэслэн бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг бодитоор дэмжих, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэхэд түлхэц болно. Эмэгтэй өмчлөгчтэй жижиг, дунд үйлдвэрлэлд зориулсан техникийн туслалцаа, бизнесийг цаашид хэрхэн үргэлжлүүлэх төлөвлөгөө

боловсруулах болон бизнесийн тохирсон загвар гаргах талаар дэмжлэг үзүүлэхүйц зөвлөх үйлчилгээ үгүйлэгдэж байна...”¹⁰ гэжээ.

Монгол Улсын хувьд эмэгтэй бизнес эрхлэгчтэй холбоотой ангилал, тодорхойлолт байдаггүй ч Монгол Улсын Үндсэн хууль, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын зорилго болон Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрүүдэд жендэрийн тэгш байдлыг хангаж, аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахгүй байх суурь зохицуулалтыг хийж, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихэд анхаарч байна.¹¹

Тухайлбал, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.5-д “...жендэрийн мэдээлэл хүртээмжтэй байх зарчим: хүйсээр ангилсан албан ёсны статистикийн болон бусад мэдээллийн ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй байдлыг хангах...” гэж Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндсэн зарчим, бодлого болгон хуульчилсан байна.

Мөн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.2-д “...хүйсээр ангилсан статистикийн мэдээллийг бүрдүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх талаар дүн шинжилгээ хийлгэх, түүний дүнг хэрэглэгч болон олон нийтэд хүргэх нөхцөлийг хангах...” гэж, 19 дүгээр зүйлийн 19.1.2-т “...тухайн салбар, орон нутгийн хэмжээнд хүйсээр ангилсан статистикийн мэдээллийг бүрдүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдлын төлөв байдал, бодлогын үр нөлөөг үнэлэх...” гэж, 21 дүгээр зүйлийн 21.1.1-д “...төрийн албаны хүйсээр ангилсан статистик мэдээ, мэдээллийн тогтолцоог бүрдүүлэх, уг мэдээллээр Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар бусад сонирхогч этгээдийг хангах...” гэж тус тус заажээ.

Өөрөөр хэлбэл, төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасан “...Аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх...” ажлыг хариуцах чиг үүрэг бүхий гол байгууллага Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд заасны дагуу Жендэрийн үндэсний хороо юм. Түүнчлэн, Үндэсний статистикийн хороо, Жендэрийн үндэсний хороотой хамтран жендэрийн болон холбогдох статистик мэдээллийг нэгтгэн гаргадаг. Тиймээс тус төслийн зохицуулалтыг практикт хэрэгжүүлэхэд Жендэрийн үндэсний хорооноос гадна Үндэсний статистикийн хороо чухал үүрэгтэй.

Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5-д “...Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна...” гэж заажээ. Харин ЖЭТБТХ-ийн 18 дугаар зүйлийн 18.3-т Жендэрийн үндэсний хорооны жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах чиг үүргийг

¹⁰ Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас.

¹¹ Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд холбогдох гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгаа ба Монгол Улсын нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин /Харьцуулсан судалгаа/, УИХТГ, Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2022 он, 6 дахь тал.

хуульчилсан бөгөөд тус зүйлийн 18.3.1-д “...*жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах бодлого, хөтөлбөр, тусгай арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, түүний биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах...*” гэж, мөн зүйлийн 18.3.4-т “...*жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад шаардлагатай үндэсний чадавхийг төрийн байгууллагын болон нийгмийн хүрээнд бэхжүүлэхэд чиглэсэн бодлого, хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, түүний биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах...*” гэж тус тус заажээ. Өөрөөр хэлбэл, төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасан зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх субъектийг төсөлд тодорхой байдлаар тусгаагүй ч төслийн тус зүйлийн 6.5-д заасан зохицуулалтад дурдсан Жендэрийн үндэсний хороог тус зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх субъект хэмээн үзэж болох юм.

Харин төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5-д заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг Жендэрийн үндэсний хорооноос зохион байгуулах асуудлыг сайтар судлан үзэх нь зүйтэй.

2. Хуулийн төслийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхэд боломж бололцоо байгаа эсэх

Эдийн засгийн өсөлтийн чухал тулгуур болох бизнес эрхлэлтийн жендэрийн ялгааг судлах асуудал нь бизнес эрхлэлтэд оролцох оролцоо гэдэг ухагдахууны хувьд статистикийн тогтсон ойлголт бишээс шалтгаалан бусад салбартай харьцуулахад хоцрогдмол байдалтай байна.¹² Манай улсын хувьд энэ төрлийн мэдээллийг судалж, тодорхойлсон тохиолдол маш бага байна.

Тухайлбал, Татварын ерөнхий газар, ЖДҮ-ийг хөгжүүлэх сан нь өгөгдлөө эмэгтэй захиралтай гэж хүйсээр ангилдаг бол, Зээлийн батлан даалтын сан нь Азийн хөгжлийн банкны тодорхойлолтыг ашиглан мэдээллийн задаргаа хийж байна. Үүнээс харахад, хүйсээр ангилсан өгөгдөл тодорхой хэмжээгээр байдаг хэдий ч хоорондоо уялдаа холбоогүй гэж дүгнэж болохоор байна.¹³

Тиймээс ч төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д “...*аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх...*” гэж заасан зохицуулалт бизнес эрхлэлтийн жендэрийн ялгааг судлах, тодорхойлох боломжийг бүрдүүлэхийн зэрэгцээ тус салбарыг хөгжлийн түвшин, нөөц бололцоо, тулгамдаж буй асуудлыг олж тогтоох, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлоход судалгааны маш том бааз болох давуу талтай.

Манай улсад байгаа статистик тоо баримтаас үзвэл, эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийн эдийн засгийн оролцоо нэмэгдэж байна. Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан хөдөлмөрийн статистикийн мэдээгээр, ажил олгогч эмэгтэйчүүдийн тоо 2010 онд 4075 байсан бол 2018 онд 5882 болж, хувиараа

¹² Бизнес эрхлэлт дэх жендэрийн статистикийн үнэлгээ, 2021 он, 12 дахь тал.

¹³ Мөн тэнд, 42 дахь тал.

хөдөлмөр эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийн тоо 2010 онд 91617 байсан бол 2018 онд 101785 болж өссөн байна.¹⁴

Гэсэн хэдий ч Монгол Улсын эмэгтэйчүүдийн ихэнх хэсэг нь албан бус секторт, эсхүл гэр бүлийн хүрээнд хөлсгүй хөдөлмөр эрхэлж байна. Албан бус секторт ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн бүртгэл, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн албан ёсны статистик мэдээлэл гаргадаггүй зэрэг нь эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцоог дэмжих, өрхийн бичил бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх боломжийг олгохгүй байгаа учраас эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих асуудал төрийн бодлого шийдвэрийн гадна үлдэх шалтгаан болж байна гэж хэлж болохоор байна.¹⁵

2018 онд Жендэрийн үндэсний хороо, Үндэсний статистикийн хороо Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль болон 2017-2021 оны Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөрт заасан жендэрийн онцлогтой статистик өгөгдөл, мэдээллийг ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй болгох, жендэрийн онцлогыг агуулсан мэдээллийн санг бий болгох, салбар, орон нутгийн хөгжилд хамааралтай жендэрээр ангилсан статистик мэдээллийг цуглуулах, тэдгээрийг бодлого төлөвлөлт, хэрэгжүүлэх үйл явцад ашиглах арга зүй боловсруулах зорилгоор Харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зурсан. Харамсалтай нь "жендэрийн мэдээлэл, холбогдох санхүүгийн мэдээллийг цуглуулах, нэгтгэх, дүн шинжилгээ хийх, цогц тогтолцоо дутмаг байгаа нь төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас жендэрийн эрх тэгш байдлыг сурталчлан таниулах чиглэлээр хийж буй ажлыг дүгнэхэд бэрхшээлтэй асуудал хэвээр байна.¹⁶

Хүйсээр ангилсан мэдээлэл бий болгоход хууль эрх зүйн болон институцийн тогтолцоо хамгийн чухал. Ихэнх улс орнуудад янз бүрийн салбарын өгөгдлийг ангилан ялгах буюу задаргаатай болгох аргачлал буюу арга зүйг боловсруулах ажлыг үндэсний статистикийн газрууд нь хариуцан ажилладаг. Гэхдээ бизнес эрхлэлтийн талаарх жендэрээр ангилсан өгөгдөл цуглуулахад хамгийн чухал зүйл бол "эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлт"-ийн талаар яв цав ойлгомжтой тодорхойлолтыг хууль болон бодлогод тусгаж өгөх явдал юм.¹⁷

Манай улсын хувьд Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.5, 16 дугаар зүйлийн 16.1.2, 19 дүгээр зүйлийн 19.1.2, 21 дүгээр зүйлийн 21.1.1-д хүйсээр ангилсан статистик мэдээлэлтэй холбоотой зохицуулалтуудыг тусгажээ. Хэдийгээр хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик гаргах асуудлыг тус хуулиар зохицуулсан боловч олон нийтэд нээлттэй байгаа бүх өгөгдлүүд хангалттай хэмжээнд жендэрийн задаргаатай бус байгаа нь хүйсийн ангилсан статистик мэдээлэлтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт практикт хангалтгүй байна

¹⁴ Мөн тэнд, 36 дахь тал.

¹⁵ Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас.

¹⁶ Бизнес эрхлэлт дэх жендэрийн статистикийн үнэлгээ, 2021 он, 32 дахь тал.

¹⁷ Мөн тэнд, 12 дахь тал.

Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасны дагуу аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх зохицуулалт нь ЖЭТБХтХ-д заасан хүйсээр ангилсан албан ёсны статистикийн төрлийг нэмэгдүүлж буй хэлбэр юм.

Өөрөөр хэлбэл, хүйсээр ангилсан статистик мэдээллийг бүрдүүлэх эрх зүйн орчин тодорхой хэмжээнд бүрдсэн¹⁸ тиймээс тус хуультай уялдуулан хуулийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагааг явуулж, төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасан зохицуулалтыг практикт хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтой.

Харин төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5-д “...Жендерийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулна...” гэсэн зохицуулалт нь тухайн төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1-д заасан зохицуулалтуудын практикт хэрэгжиж буй байдал, биелэлтэд Жендэрийн үндэсний хороо хяналт тавих боломжтой эсэхийг сайтар судлан үзэх нь зүйтэй. Учир нь нэг талаараа Жендэрийн үндэсний хорооны чиг үүрэг, бүтэц орон тоо, бүрэн эрх зэрэгт тухайн асуудлууд бүрэн хамаарах эсэх, нөгөөтээгүүр төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1-д заасан үндэслэлүүд нь зарим талаар хэдэн хэдэн байгууллагад хамаарах асуудлууд байгааг анхааран үзэх нь зүйтэй.

3.3. Ойлгомжтой байдал

Хуулийн төслийн зохицуулалт нь хэрэгжүүлэх, хэрэглэх этгээдүүдэд ойлгомжтой байдлаар томъёологдсон эсэхэд дараах байдлаар дүн шинжилгээ хийсэн болно.

Хүснэгт 4. Хуулийн төслийн зохицуулалт ойлгомжтой эсэхэд хийсэн дүн шинжилгээ

№	Ойлгомжгүй байгаа хуулийн төслийн зохицуулалт	Тайлбар	Санал
1	Төслийн 5 дугаар зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжихэд баримтлах зарчим	Тус төсөл нь аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хэрнээ төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1-д “...аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсийн тэнцвэргүй байдлыг арилгах...” гэж ¹⁹ тусгажээ. Мөн төслийн тус зүйлийн 5.1.2, 5.1.6-д заасан зарчмууд нь хэт ерөнхий, ойлгомжгүй байдлаар бичигджээ.	Төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1, 5.1.2, 5.1.6-д заасан зарчмуудыг тодорхой, ойлгомжтой байдлаар засаж сайжруулах.

¹⁸ Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн холбогдох зүйл заалт.

¹⁹ “Аж ахуй эрхлэгч” гэдгийг Өрсөлдөөний тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.3-т тодорхойлсон. Тус тодорхойлолт нь төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д зааснаас ялгаатай, өргөн хүрээний ойлголт гэдгийг анхаарах.

2	Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т "...эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчдийн оролцоог нэмэгдүүлэх талаар саналаа төрийн захиргааны төв байгууллага болон зохих шатны нэгжийн удирдлагад уламжлах, бодлогын баримт бичигт тусгуулах, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих..."	Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т "... эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчдийн оролцоог..." гэж заасан бөгөөд хуулийн төслийн бусад зүйл, заалтад "... аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоо..." гэж хоёр өөр байдлаар тусгасан байна.	Тус ойлголтыг нэг мөр болгож, төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т заасан "... эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчдийн оролцоог..." гэснийг төслийн бусад зүйл, заалтад заасантай ижилтгэн "... аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоог..." гэж өөрчлөх.
3	Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2.1-д "...эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчийн шалгуурыг тогтвортой хангах..."	Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2.1-д "... эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчийн ..." гэж заасан нь хуулийн төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д тодорхойлсон "аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй" гэсэн нэр томъёотой ижил утгатай боловч 2 өөр байдлаар бичигдсэн байна.	Тус ойлголтыг нэг мөр болгох.
4	Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2-т "...аж ахуй эрхлэлтийг дэмжих талаар төрөөс хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээнд тэргүүн ээлжид хамрагдах, санхүүгийн дэмжлэг авах ..." гэж, 9.1.3-т "...аж ахуй эрхлэгчид зориулан энэ хуулийн 7.1-д заасан этгээд болон бусад байгууллагаас зохион байгуулж байгаа сургалтад тэргүүн ээлжид хамрагдах, мэдээлэл, зөвлөгөө авах..."	Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д "...Аж ахуйн нэгж, байгууллага дараах үйл ажиллагаанд аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, дэмжих бодлого баримтална..." гэж заажээ. Гэтэл тус төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.3-т "...аж ахуй эрхлэгчид зориулан энэ хуулийн 7.1-д заасан этгээд болон бусад байгууллагаас..." гэж заасан нь ойлгомжгүй байдлыг бий болгож байна. Түүнчлэн, тус 2 зохицуулалт нь нэг утга санаа бүхий агуулгыг илэрхийлж байна.	Тус 2 зохицуулалтыг нэгтгэх.

Түүнчлэн энэхүү шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн бүтэц, хэлбэр, 29 дүгээр зүйлд заасан хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага, 30 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан эсэхийг дараах байдлаар шалгасан.

Хүснэгт 5. Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28, 29, 30 дугаар зүйлд заасан шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан эсэх.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан Хуулийн төслийн бүтэц, хэлбэр	
Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохицуулалт	Хуулийн төслийн зохицуулалтад үнэлгээ хийсэн байдал
28.1.Хуулийн төсөл дараах бүтэцтэй байна: 28.1.1.хуулийн төслийн гарчиг;	Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2 дахь заалтыг 2 удаа давхардуулан бичжээ.

28.1.2.хуулийн төслийн бүтцийн үндсэн нэгж болох зүйл; 28.1.3.зүйлийн доторх хэсэг; 28.1.4.хэсгийн доторх заалт; 28.1.5.заалтын доторх дэд заалт; 28.1.6.шаардлагатай бол бүлэг, дэд бүлэг, хэсэг, дэд хэсэг, анги.	Ийнхүү давхардсны улмаас төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг 4.1.1-4.1.6 гэсэн 6 заалттай байх ёстой байсан боловч 4.1.1-4.1.5 гэсэн 5 заалттай болжээ. Иймд тус давхардсан заалтын дугаарлалтыг засах. Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсгийн 6.1.5 дахь заалтыг орхигдуулан төслийг бичсэн байна. Мөн төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2 дахь хэсгийн 9.2.5 дахь заалтыг орхигдуулсан байна. Иймд тус заалтын дугаарлалтыг тус тус засах.
Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан Хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага	
Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохицуулалт	Хуулийн төслийн зохицуулалтад үнэлгээ хийсэн байдал
29.1.1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан байх;	МУҮХ-ийн Арван Зургадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “...улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй ...” хэмээн аливаа харилцаанд хүйсээс үл хамааран тэгш эрхтэй болохыг баталгаажуулсан. Монгол Улсын нэгдэн орсон Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт /1966/-ын 3 дугаар зүйлд зааснаар Монгол Улс нь “эдийн засаг, нийгэм, соёлын бүх эрхийг эрэгтэй, эмэгтэйчүүдэд тэгш эдлүүлэх нөхцлийг хангах ...” үүрэг, мөн пактын 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн дагуу “...эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс доргүй хөдөлмөрлөх нөхцөлийг бий болгох” үүргийг, “Эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц” /1979/-ийн дагуу эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхээр хангах зорилгоор зохистой бүх арга хэмжээ авах, эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах ...бусад хэлбэрээр санхүүгийн зээл авах эрхээр хангах үүрэг тус тус хүлээсэн.²⁰ Мөн Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд заасан зохицуулалт, үзэл баримтлалтай нийцэж байна.
29.1.2. Тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд хамаарах асуудлыг бүрэн тусгасан байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.3. Тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцааны хүрээнээс хальсан асуудлыг тусгахгүй байх;	Хуулийн төсөл зохицуулах харилцаа, хүрээнээс хальсан зүйл судалгаагаар тогтоогдоогүй.

²⁰ Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас.

29.1.4. Тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд үл хамаарах хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах буюу хүчингүй болсонд тооцох тухай заалт тусгахгүй байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.5 Зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилдсөн тохиолдол илэрсэн бөгөөд энэ талаар харилцан уялдаа хэсэгт дэлгэрэнгүй бичигдсэн болно.	Төслийн зүйл, заалт нь хоорондоо зөрчилдсөн тохиолдол илэрсэн бөгөөд энэ талаар харилцан уялдаа хэсэгт дэлгэрэнгүй бичигдсэн болно.
29.1.6. Хэм хэмжээ тогтоогдоогүй, тунхагласан шинжтэй буюу нэг удаа хэрэгжүүлэх заалт тусгахгүй байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.7. Бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заахгүйгээр шаардлагатай бол түүнийг эш татах, энэ тохиолдолд эшлэлийг тодорхой хийж, хуулийн нэр болон хэвлэн нийтэлсэн албан ёсны эх сурвалжийг бүрэн гүйцэд заасан байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.8. Тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаа, хуулийн үйлчлэх хүрээ, эрх зүйн харилцаанд оролцогч хүн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, зохицуулалтад удирдлага болгох, харгалзан үзэх нөхцөл байдал, нийтийн эрх зүйн этгээдийн чиг үүрэг, эрх хэмжээ, тэдгээрийг биелүүлэх журам;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.9. Шаардлагатай тохиолдолд эрх зүйн хэм хэмжээ зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэмжээ, хуулийн хүчин төгөлдөр болох хугацаа, хууль буцаан хэрэглэх тухай заалт, хуулийг дагаж мөрдөх журмын зохицуулалт, бусад хуулийн зүйл, заалтыг хүчингүй болсонд тооцох, хасах заалт;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.10. Шаардлагатай тохиолдолд бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
29.1.11. Хуулийн төсөл нь хуулийн зорилго гэсэн зүйлтэй байж болох бөгөөд зорилгод тус хуулиар хангахаар зорьж байгаа иргэний үндсэн эрх, бэхжүүлэх үндсэн зарчим, хүрэх үр дүнг тусгана.	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд заасан Хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлага.	
30.1.1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэх;	Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэх талаар харилцан уялдаа хэсэгт бичигдсэн болно.

30.1.2. Нэг нэр томъёогоор өөр өөр ойлголтыг илэрхийлэхгүй байх;	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
30.1.3. Үг хэллэгийг монгол хэл бичгийн дүрэмд нийцүүлэн хоёрдмол утгагүй товч, тодорхой, ойлгоход хялбараар бичих;	Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэг, 6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэгт заасан "...жендерийн..." гэдгийг "... жөндөрийн..." гэж өөрчлөх. Төслийн 9 дүгээр зүйлийн тайлбар хэсэгт "... Энэ зүйлийн 9.2.1 дэх заалтад..." гэснийг хуулийн төслийн бусад зүйл, заалтад тусгасантай ижилтгэн "... Энэ зүйлийн 9.2.1-д..." гэж өөрчлөх. Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2 буюу давхардан бичигдээгүй бол 4.1.3-т "...аж ахуй нэгжийн..." гэж, мөн зүйлийн 4.1.1-д "...аж ахуй нэгжийн 50 болон..." гэж, төслийн Гуравдугаар бүлгийн гарчигийг "...аж ахуй нэгж, байгууллагын оролцоо..." гэж тус тус бичсэний "...аж ахуй нэгж..." гэж бичсэн нь Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн²¹ 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д "...аж ахуйн нэгж..." гэх нэр томъёог тодорхойлсонтой ижил утгатай байх тул "... аж ахуйн нэгж..." гэж өөрчлөх.
30.1.4. Хүч оруулсан нэр томъёо хэрэглэхгүй байх;	Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.4-т "...Орон нутгийн эрх хэмжээний хүрээнд хамаарах хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээ батлахдаа аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, дэмжих талаар зохицуулалт тухайлан тусгана..." гэж заажээ. Тус зохицуулалтад "... тухайлан..." гэж заасан нь хүч оруулсан нэр томъёо гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Иймд "...тухайлан..." гэдгийг хасах.
30.1.5. Жинхэнэ нэрийг ганц тоон дээр хэрэглэх.	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.

3.4. Харилцан уялдаа

Төслийн харилцан уялдаа холбоог шалгах шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд давхардал, хийдэл, зөрчлийг судлан, дотоод болон бусад хуультай уялдах уялдаа холбоог сайжруулах юм. Түүнчлэн хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлалд заасан дараах асуудлыг тодорхойлох байдлаар төслийн харилцан уялдаатай байдлыг үнэллээ.

Хүснэгт 6. Харилцан уялдаатай эсэхийг үнэлсэн байдал.

Аргачлалд заасан асуулт	Хуулийн төслийг үнэлсэн байдал
-------------------------	--------------------------------

²¹ Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2019, №23.

Хуулийн төслийн зохицуулалт нь тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх	Хуулийн төслийн зохицуулалт нь тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байна.
Хуулийн төслийн нэр тухайн харилцаанд хамаарах хууль мөн эсэх	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд "...жендэрийн эрх тэгш байдлыг зохицуулсан олон улсын гэрээ, конвенцэд Монгол Улс нэгдэн орсон, үндэсний хууль тогтоомждоо шаардлагатай зохицуулалтыг хуульчилсан боловч хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт тохирсон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага дээр дурдсан эрх зүйн баримт бичгийн дагуу зүй ёсоор бий болж байна. Иймд тус хуулийн төслийг боловсруулах нь хүн амын нэг бүлэг болох эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлж, эрх зүйн орчин бүрдүүлэх замаар тэднийг дэмжих, улмаар эдийн засгийн салбар дахь хүйсийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэслэл болох юм..." тусгасны дагуу энэхүү хуулийн төслийн нэр нь тухайн харилцаанд хамаарч байна.
Хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томьёо тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн нэр томьёотой нийцэж байгаа эсэх	Төслийн 4 дүгээр зүйлд хуулийн нэр томьёоны тодорхойлолтыг тодорхойлсон байх бөгөөд тус зүйлийн 4.1.1-4.1.6-д нийт 6 нэр томьёог тодорхойлжээ. Тус тодорхойлсон нэр томьёонуудаас: - аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй - аж ахуй эрхлэх - аж ахуйн нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг - хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг - тэргүүн ээлжид гэсэн нэр томьёонууд нь Монгол Улсын хууль тогтоомжийн нэр томьёо хэсэгт өмнө нь тодорхойлогдож байгаагүй бөгөөд хуулийн төслийг боловсруулагчид олон талт судалгаа шинжилгээний үндсэн дээр тус хуулийн төслийн онцлогт тохируулан тодорхойлжээ. Харин тус хуулийн төсөлд тодорхойлсон "санхүүгийн дэмжлэг" хэмээх нэр томьёог Төсвийн тухай хуулийн²² 4 дүгээр зүйлийн 4.1.21, Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай хуулийн²³ 3 дугаар зүйлийн 3.1.6-д зохицуулж буй харилцааны онцлогт тохируулан өөр өөрөөр тодорхойлжээ. Тус төсөлд тодорхойлсон санхүүгийн дэмжлэг хэмээх ойлголт нь дээрх 2 хууль тогтоомжид заасан санхүүгийн дэмжлэг гэх ойлголтоос өөр боловч санхүүгийн дэмжлэг нь ямар харилцааг зохицуулж буй хуульд тусгагдсанаасаа хамаарч өөр өөр байдлаар тайлбарлагдах боломжтой өргөн хүрээний ойлголт юм. Иймд тус төсөлд заасан нэр томьёоны асуудлууд нь бусад хууль нэр томьёотой зөрчилдөөгүй байна. Түүнчлэн, аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй гэх нэр томьёо хэдийгээр манай улсын бусад хууль тогтоомжид тусгагдаагүй ч "аж ахуй эрхлэгч" гэдгийг Өрсөлдөөний тухай

²² Төсвийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2012, №03.

²³ Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2011, №29.

	хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.3-т "аж ахуй эрхлэгч" гэж Монгол Улсад бүртгэлтэй, аж ахуй эрхэлж байгаа ашгийн төлөө болон ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага, хувь хүнийг хэлнэ гэж тодорхойлсон байна. Үүнийг харгалзан үзэх.
Хуулийн төслийн зүйл, заалт нь тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх	Төслийн зүйл, заалт нь өөр хоорондоо зөрчилдөж буй талаар Төслийн 6 дугаар зүйлд Төрөөс аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих чиглэлийг тодорхойлж тусгасан бөгөөд тус зүйлийн 6.1.2-т "...санхүүгийн дэмжлэгийг тэргүүн ээлжид хүртэх боломж бий болгох..." гэж, мөн зүйлийн 6.3-т "...Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг тэргүүн ээлжид энэ зүйлд заасан дэмжлэг оролцоонд хамруулна..." гэж тус тус заажээ. Дээрх 2 зохицуулалтад аль алинд нь "...тэргүүн ээлжид..." гэх агуулгыг тусгасан нь өөр хоорондоо өрсөлдөх хэм хэмжээ болж байна. Иймд тус зохицуулалтыг засаж сайжруулах.
Хуулийн төслийн зүйл, заалт нь тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх	Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д "аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй" гэж аж ахуй нэгжийн 50 болон түүнээс дээш хувийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг, эсхүл аж ахуйн нэгжийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг; гэж, мөн зүйлийн 4.1.4-т "хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг" гэж хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд аж ахуйн нэгжийн хувьцаа, хувь эзэмшигч эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшихийг; тус тус заажээ. Өөрөөр хэлбэл, хувьцаа, хувь эзэмшдэг гэдэг ойлголтод "...нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшихийг..." хамааруулан ойлгох тохиолдолд үүнийг төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д "...хувийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшдэг, эсхүл нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг..." гэж тусгасан нь давхардал болох юм. Иймд тус 2 зохицуулалт дахь "...нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг..." гэх ойлголтыг хувьцаа, хувь оролцоо эзэмшдэг гэдэг багтаан ойлгох эсэхийг тодорхойлон аль нэг заалтаас нь хасах. Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2, 9.1.3-т заасан зохицуулалтыг нэгтгэн нэг зохицуулалт болгон тодорхойлох боломжтой гэж харагдаж байна. Учир нь төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2-т "...аж ахуй эрхлэлтийг дэмжих талаар төрөөс хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээнд тэргүүн ээлжид хамрагдах, санхүүгийн дэмжлэг авах..." гэж харин тус зүйлийн 9.1.3-т "...аж ахуй эрхлэгчид зориулан энэ хуулийн 7.1-д заасан этгээд болон бусад байгууллагаас зохион байгуулж байгаа сургалтад тэргүүн ээлжид хамрагдах, мэдээлэл, зөвлөгөө авах..." гэж тус тус заажээ. Ойлгомжтой байдал хэсэгт дурдсанчлан Төслийн 9

	дүгээр зүйлийн 9.1.3-т заасан "...энэ хуулийн 7.1-д заасан этгээд болон бусад байгууллагаас..." гэж заасан тус зохицуулалтыг ойлгомжтой байдлыг алдагдуулж байна. Мөн төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2, 9.1.3-т заасан зохицуулалт нь өөр хоорондоо ижил агуулгыг илэрхийлж байх тул нэгтгэн хуульчлах.
Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан эсэх	Хуулийн төслийн дээр дурдсан асуудлыг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгажээ. Үүнийг практикт хэрэгжүүлэх боломж хэсэгт судлан үзсэн болно.
Хуулийн төсөлд байх шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх	Хуулийн төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2.1-д заасан аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйн шалгуурыг тогтвортой хангах үүрэгт хамааруулан зөвхөн дэмжлэг авснаас хойш буюу дэмжлэг дуусах хүртэл бус хуулийн төсөлд заасан дэмжлэг, оролцоонд хамрагдахын тулд тодорхой хугацаанд тогтвортой тухайн ААН-ийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшсэн байх, үйл ажиллагаа явуулсан байхыг тодорхойлон заах нь гарч болох эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан эсэх	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхарлуулан тусгасан зүйлгүй байна.
Татварын хуулиас бусад хуулийн төсөлд албан татвар, төлбөр хураамж тогтоосон эсэх	Хуулийн төсөлд татвар, төлбөр хураамж шинээр тогтоосон зүйлгүй байна.
Тухайн хуулийн төсөлд тусгасан тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой зохицуулалтыг Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд тусгаж байгаа эсэх	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
Хуулийн төслийн зүйл, заалт нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д "...Энэ хуулийн 5.2-т заасан төрийн бодлогын хүрээнд эрэгтэй, эмэгтэй хүний нийгэм, гэр бүлийн харилцаанд үүссэн тэгш бус байдлыг арилгах, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалахад чиглэсэн тусгай арга хэмжээ хэрэгжүүлэх бөгөөд эдгээр тусгай арга хэмжээг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэхгүй..." гэж, мөн зүйлийн 7.2-т "...Энэ хуулийн 7.1-д заасан тусгай арга хэмжээг дараахь хүрээнд явуулна:" 7.2.3-т "...тодорхой салбар дахь хүйсийн тэнцвэргүй байдлыг арилгах арга хэмжээ авах, эсхүл аль нэг ажил, мэргэжлийн хүйсийн тэгш бус төлөөллийг тэнцвэржүүлэхэд түлхэц өгөхүйц хөнгөлөлт, урамшуулал үзүүлэх, эсхүл тэтгэлэг тогтоох..." гэж тус тус заасны дагуу тус хуулийн төсөл нь тодорхой салбар буюу эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн харилцаа, бизнесийн харилцаан дахь хүйсийн тэнцвэргүй байдлыг арилгах, хүйсийн тэгш бус төлөөллийг тэнцвэржүүлэхэд түлхэц үзүүлэх чиглэсэн учир тус хуулийн төслийн зүйл заалт нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг зөрчсөн гэж үзэхгүй.

Шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэгдсэн заалт тусгагдсан эсэх	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
Авилга, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэгдсэн заалт тусгагдсан эсэх	Судалгаагаар энэ төрлийн зөрчилтэй асуудал тогтоогдоогүй.
Хуулийн төсөлд тусгасан хориглосон зохицуулалтыг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан эсэх	Хуулийн төслийн 10 дугаар зүйлд хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлагыг тусгажээ. Ийнхүү тусгахдаа 10 дугаар зүйлийн 10.1-д "...Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ..." гэж албан тушаалтны үйлдэл гэмт хэргийн шинжгүй бол ямар хуулиар хариуцлага хүлээхийг нь тодорхой заасан боловч тус зүйлийн 10.2-д "...Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд холбогдох хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ..." гэж хэт ерөнхий байдлаар зохицуулжээ. Иймд энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд ямар хуулиар хариуцлага хүлээлгэхийг тодорхой байдлаар тусгах нь зүйтэй.

ДӨРӨВ. ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ

4.1. Үнэлэлт, дүгнэлт

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлтийг дэмжих, улс орны эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх боломжийг бүрдүүлэх гэх мэт олон талын эерэг нөлөөлөлтэй гэж дүгнэж болохоор байна.

Тус хуулийн төсөл нь хүн амын бүлэг бүрийн онцлогт тохирсон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах төрийн бодлогын хүрээнд аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн бүлэгт чиглэсэн эрх зүйн орчин бий болгох, эдийн засгийн салбар дахь жендэрийн эрх тэгш байдал хангагдахад ихээхэн хувь нэмэр болохоос гадна эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр, хүчийг үнэгүйдүүлж байгаа нөхцөл байдал, ялангуяа тэдний хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг хугацаа тодорхой хэмжээнд буурах боломжтой.²⁴

Түүнчлэн, төсөлд заасан зохицуулалтууд нь Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй зарим хууль тогтоомжтой уялдаа холбоотой болохын хувьд практикт хэрэгжих эрх зүйн орчин бүрдсэн гэж үзэж болохоор байна.

Тус хуулийн төсөлд Монгол Улсын бусад хууль тогтоомжид тусгагдаагүй шинэ нэр томъёо, зарчмыг тодорхойлон аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих асуудлыг бие даасан цогц байдлаар зохицуулахаар тусгасан зэрэг эерэг нөлөөлөл бүхий зүйлүүд ажиглагдаж байсан ч төслийн зүйл, заалтуудын хоорондын уялдаа холбоо, давхардал, зөрчил байсныг дурдах нь зүйтэй. Энэхүү судалгаагаар ААЭЭЭЗОНtX-

²⁴ Тус төслийн үзэл баримтлалаас.

ийн төслийн үр нөлөөг үнэлж, шалгуур үзүүлэлт тус бүрээр дараах дүгнэлтэд хүрч байна.

1. Зорилгод хүрэх байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

Төслийн зорилтоос үзвэл тус төсөл нь 2 зорилт дэвшүүлсэн байх бөгөөд дэвшүүлсэн зорилт бүрийн хүрээнд хамаарах тодорхой зохицуулалтыг сонгон авч үр нөлөөг үнэлсэн. Тодруулбал,

Нэгд, аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх;

Хоёрт, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах зорилтын хүрээнд төслийн холбогдох зохицуулалтыг сонгон авч үнэлсэн болно.

Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д заасан “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэх нэр томъёоны тодорхойлолтыг уг хуулийн төсөлд тусгаж өгсөн нь тэдний олон талт нийгмийн харилцаанд оролцох статусыг тодорхойлох боломжийг бүрдүүлэхийн зэрэгцээ аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй бизнес эрхлэгчдийг дэмжих бодлого, зорилтот хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, санхүүжилт, бизнес эрхлэх таатай орчинг бий болгох, мэргэшүүлэн сургах зэрэг тус бүлэгт чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулахад чухал нөлөөтэй. Түүнчлэн, тус зохицуулалт нь аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засагт эзлэх хувь, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн бусад зүйл, заалттай шууд хамааралтай тус хуулийн төслийн зорилгыг хангахад чиглэсэн тулгуур ойлголт юм.

Тус төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэгт “...Хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг тэргүүн ээлжид энэ зүйлд заасан дэмжлэг, оролцоонд хамруулна...” гэж заасан нь олон улсын гэрээ, конвенц, Монгол Улсын Үндсэн хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийг хамгаалах, хангах эрх зүйн зохицуулалтуудтай нийцэхийн зэрэгцээ аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүд тэр дундаа хөгжлийн бэрхшээлтэй аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих, тэдний нийгмийн харилцаанд оролцох боломжийг хангах, эдийн засгийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, улс орны бүтээн байгуулалтыг хурдасгах, иргэдийн эдийн засгийн ойлголтыг сайжруулах гэх мэт олон талын ач холбогдолтой. Иймд дээрх зохицуулалтууд нь тус хуулийн төслийн зорилгод нийцсэн хэмээн үзсэн болно.

2. Практикт хэрэгжих байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

Практикт хэрэгжих байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хэдийгээр Монгол Улсад хүчин төгөлдөр дагаж мөрдөгдөж буй ЖЭТБХтХ-д холбогдох зарим төрлийн зохицуулалтыг тусгаж өгсөн боловч өнөөдрийг хүртэл хангалттай түвшинд хэрэгжихгүй байгаа зохицуулалт болох төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасан аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэлтэй холбоотой асуудал болон төслийн мөн зүйлийн 6.5-д заасан Жендэрийн үндэсний хороо аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйд тус хуулийн төсөлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах асуудлыг сонгон судаллаа.

Ийнхүү судлах явцад аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэлтэй холбоотой мэдээллийг гаргах, олон нийтэд хүргэх асуудлыг хуулийн төсөлд тусгаснаар Жендэрийн үндэсний хорооноос гаргах хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэлийн төрлийг нэмж, аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн тоог гаргах боломжийг бүрдүүлж байна. Түүнчлэн, ЖЭТБХтХ болон тус хуулийн төсөлд заасан дээрх зохицуулалт нь өөр хоорондоо уялдаа холбоотой учир ЖЭТБХтХ-ийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэлтэй холбоотой зохицуулалтын хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагааг авч хэрэгжүүлэхэд л тус хуулийн төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.7-д заасан зохицуулалт практикт хэрэгжих бүрэн боломжтой байна.

Харин төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэгт заасан Жендэрийн үндэсний хороо нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3.1, 18.3.4-т заасны дагуу энэ зүйлд заасан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулахтай холбоотой зохицуулалтыг тус хуулийн төслийг боловсруулагчид сайтар судлан үзэх нь зүйтэй. Учир нь төслийн 6 дугаар зүйлд заасан зарим асуудлууд хэдэн хэдэн байгууллагад хамаарахаар харагдаж байгааг анхааран үзэж, Жендэрийн үндэсний хорооны чиг үүрэг, бүрэн эрх зэрэгт тус зохицуулалтууд бүгд хамаарах эсэхийг судлан үзэх шаардлагатай гэж үзлээ.

3. Ойлгомжтой байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

Төслийн зохицуулалтууд өөр хоорондоо зөрчилтэй, давхардсан зохицуулалтууд байна. Иймд хуулийн төслийг практикт нэг мөр ойлгож хэрэглэх, хэрэгжүүлэхийн тулд тухайн зөрчлүүдийг арилгах нь зүйтэй.

Төслийн ойлгомжтой байдлыг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн бүтэц, хэлбэр, 29 дүгээр зүйлд заасан хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага, 30 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлага, мөн Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалыг баримталсан эсэхийг харгалзан үнэлэхэд төслийн зарим зүйл, заалт шаардлагад нийцээгүй болох нь тогтоогдож байна. Мөн төсөлд өөр хоорондоо зөрчилтэй, давхардсан, ойлгомжгүй байдал үүсгэж буй, төслийн зохих хэсэгт тусгаагүй зүйл, заалт хэд хэд байна. Тухайлбал,

- Төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1, 5.1.2, 5.1.6-д заасан зарчмууд. Хууль зүйн шинжлэх ухааны гол ойлголтын нэг нь эрх зүйн зарчим байдаг. Иймд хуулийн зарчим ойлгомжтой, тодорхой байх учиртай. Төсөлд тусгасан зарим зарчмын хувьд түүнийг томъёолсон утга агуулгыг дахин нягтлан үзэх нь зүйтэй.
- Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т "...эмэгтэй аж ахуй эрхлэгчдийн..." гэж заасан нь төслийн бусад зүйл заалтад зааснаас зөрүүтэй байдлаар бичигдсэн учир үүнийг "аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй" гэж өөрчлөх.
- Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2, 9.1.3-т заасан зохицуулалтууд нь нэг утга санааг илэрхийлж байх тул тус зохицуулалтуудыг нэгтгэн нэг болгох.

- Төслийн зүйл, заалтыг алдаатай байдлаар дугаарлан бичсэн. Тухайлбал, төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2 дахь заалтыг 2 удаа давхардуулан, төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсгийн 6.1.5 дахь заалт, мөн төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2 дахь хэсгийн 9.2.5 дахь заалтыг орхигдуулан бичсэн байна. Иймд тус заалтуудын дугаарлалтыг засах.
- Төсөлд алдаатай байдлаар бичигдсэн “жендерийн”, “аж ахуй нэгж” гэх үгсийг засах. Мөн төслийн зүйл, заалтад хүч оруулж бичсэн “тухайлан” гэх үгийг хасах нь зүйтэй.

4. Харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:

Төслийн үр нөлөөг тооцох аргачлалын дагуу тодруулах шаардлагатай 14 төрлийн асуулгаас 8 төрлийн асуулга шаардлага хангасан, уялдаа холбоотой болсон бөгөөд төсөлд шинээр албан татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон зүйлгүй, авилга хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгаагүй байна.

Шалгуур үзүүлэлтэд заасан 6 асуулгын хүрээнд хуулийн төслийн зарим зүйл, заалт харилцан уялдаа холбоотой байх шаардлага хангаагүй гэж үзлээ. Үүнд:

- Нэр томъёоны хувьд бусад хуульд заасан буюу Өрсөлдөөний тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.3-т “аж ахуй эрхлэгч” гэх нэр томъёоны тодорхойлолтыг харгалзан үзэх нь зүйтэй. Учир нь төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1-д заасан зохицуулалтад аж ахуй эрхлэгч гэх нэр томъёо хэрэглэгдсэн байх бөгөөд төсөлд тодорхойлсон “аж ахуй эрхлэгч эмэгтэй” гэх нэр томъёоноос тус ойлголт нь агуулгын хувьд өргөн хүрээтэй.
- Төсөлд тусгагдсан зүйл, заалт нь тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа байдлын хүрээнд хэд хэдэн зөрчилтэй заалтууд илэрсэн. Тухайлбал, төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.2, 6.3-т заасан зохицуулалтууд нь өөр хоорондоо өрсөлдөх хэм хэмжээ болж байна.
- Хуулийн төслийн зүйл, заалтууд нь өөр хоорондоо давхардсан зохицуулалтууд байна. Тухайлбал, төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1, 4.1.4-д заасан 2 нэр томъёоны тодорхойлолтод “...нэг болон түүнээс дээш үргэлжилсэн хэлхээ холбоо бүхий хуулийн этгээдээр төлөөлүүлэн эзэмшдэг...” гэж давхардуулан оруулсан байна.
- Хуулийн төсөлд дэмжлэг, оролцоонд хамрагдахын тулд тодорхой хугацаанд тогтвортой тухайн ААН-ийн хувьцаа, хувь оролцоог эзэмшсэн байх асуудлыг орхигдуулсан гэж үзэж байна.
- Хуулийн төсөлд тус хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд ямар хуулиар хариуцлага хүлээлгэхийг тодорхой байдлаар тусгаагүй байна.

4.2. Зөвлөмж

Тус хуулийн төслийн үр нөлөөг тооцох ажиллагааны үр дүнд гарсан дүгнэлтэд тулгуурлан дараах зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

- Нэг утга санаа бүхий төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.2, 9.1.3-д заасан зохицуулалтыг нэгтгэх.
- Хуулийн төсөлд тусгасан зарчмуудыг тодорхой, ойлгомжтой байдлаар хуульчлах.
- Хуулийн төсөлд ялгамжтай, алдаатай байдлаар бичигдсэн ойлголт, үгсийг засах.
- Зарим зүйл, заалтын дугаарлалтыг засах.
- Хуулийн төсөлд тусгагдсан төрөөс дэмжих чиглэлийн биелэлтэд хяналт тавих субъектын асуудлыг сайтар судлан үзэх.
- Хуулийн төсөлд байгаа хоёрдмол утга агуулсан, давхардсан, хоорондоо зөрчилдөж ойлгомжгүй байдал үүсгэж буй зүйл заалтыг нэг мөр болгон цэгцлэх;
- Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохих шаардлагад нийцүүлэх;
- Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй бусад хууль тогтоомжтой төсөлд тусгагдсан зүйл, заалтуудыг нийцүүлэх, харилцан уялдааг сайжруулах;

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Нэг. Хууль тогтоомж,

- Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (1992), №1;
- Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2001), №6;
- Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, (2011) №29;
- Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, (2011), №8;
- Өрсөлдөөний тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, (2010), №28;
- Төсвийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, (2012) №3;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенц, 2008;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2016), №92;
- Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, (2015) №25;

Хоёр. Ном, гарын авлага, судалгааны тайлан

- Бизнес эрхлэлт дэх жендэрийн статистикийн үнэлгээ, ЕСБХБ (EBRD), БЭЭСС (We-Fi), ЭЗБӨЧСТ (EPCRC), 2021 он;
- Эмэгтэй бизнес эрхлэгчдэд холбогдох гадаадын зарим орны хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгаа ба Монгол Улсын нөхцөл байдал, эрх зүйн орчин /Харьцуулсан судалгаа/, УИХТГ, Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2022 он;

Гурав. Цахим эх сурвалж

- Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооны албан ёсны цахим хуудас, www.nso.mn
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газрын албан ёсны цахим хуудас, <http://gadpwd.gov.mn/>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем <http://www.legalinfo.mn/>
- https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦООНЫ ТАЙЛАН

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1 дэх хэсэгт “Хууль тогтоомжийн төслийг баталснаар тухайн хууль тогтоомжийн үйлчлэх хүрээнд хамрагдах иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үүсэх зардлын тооцоог тухай бүр гаргаж, зардал, үр өгөөжийн харьцааг энэ хуулийн 12.1.4-т заасан аргачлалын дагуу тодорхойлно” гэж заасны дагуу “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай” хуулийн төсөл батлагдсанаар үйл ажиллагаанд үүсэх зардлыг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 4 дүгээр хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо хийх аргачлал”-ыг баримтлан урьдчилсан байдлаар тооцлоо.

Энэхүү зардлын тооцооны тайлан нь хуулийн төсөл батлагдан хэрэгжиж эхэлснээр төрийн байгууллага, хуулийн этгээд болон хувь хүнд хэдий хэмжээний зардал үүсэх магадлалыг урьдчилан гаргах зорилготой. “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хууль”-ийн төсөлд төрийн байгууллага, хуулийн этгээд болон иргэнд зардал, ачаалал үүсгэх заалт тусгаагүй болно.

Нэг. Хуулийн этгээдэд үүсэх зардал

“Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх хууль”-ийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор хуулийн этгээдэд заавал биелүүлэх шинжтэй үүрэг, хариуцлага тусгаагүй тул зардал үүсэхгүй.

Хоёр. Иргэнд үүсэх зардал

Хуулийн төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2 дахь хэсэгт аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд үүрэг болгосон зохицуулалт тусгасан хэдий ч эдгээр зохицуулалтын хүрээнд шууд зардал үүсэхгүй байх тул зардал тооцох шаардлагагүй.

Гурав. Төрийн байгууллагад үүсэх зардал

Чиг үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой зардлыг хүний нөөцийн хэрэгцээг тодорхойлсны үндсэн дээр нэг ажилтанд ногдох зардлаар үржүүлэн тооцох байдлаар дараах үе шаттай гаргадаг:

1. Байгууллагын гүйцэтгэх үүрэг буюу ажил, үйлчилгээг тодорхойлох;
2. Ажил, үйлчилгээг гүйцэтгэх хүний нөөцийг тодорхойлох;
3. Гарах зардлыг урьдчилан тооцоолох;
4. Зардлыг нэгтгэн тооцох;
5. Хувилбарыг нягталж, үр дүнг танилцуулах.

Дээрх аль ч үе шатад нэмэлт төсөв, санхүүжилт гарахгүй учир зардал тооцоолох шаардлагагүй байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын зүгээс хариуцан хэрэгжүүлэх хэд хэдэн зохицуулалт тусгагдсан хэдий

ч хуулиар хүлээсэн ажил үүргийн хүрээнд одоо байгаа бүтэц, нэгж, хүний нөөц хэрэгжүүлэх боломжтой. Тухайлбал,

1. Гүйцэтгэх үүрэг буюу ажил, үйлчилгээ нэг бүрийг тодорхойлох

Хуулийн төсөлд тусгасан чиг үүрэг, стандарт үйл ажиллагаа нь холбогдох субъектүүдийн хувьд нэгэнт хуулиар зохицуулсан үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд гүйцэтгэх тул ажил, үйлчилгээ нэг бүрийг тодорхойлох шаардлагагүй юм.

2. Ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэх ажиллагааг тодорхойлсны үндсэн дээр шаардлагатай хүний нөөцийн хэрэгцээг тогтоох

Хэдийгээр хуулийн төсөлд зардал үүсгэхээр заалт тусгаагүй боловч хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан дараах субъектүүдийн үндсэн чиг үүрэгт хамааралтай тул одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулиар тодорхойлсон чиг үүргийн зохицуулалтыг хүснэгтэд харуулъя.

Төрийн байгууллага	Хэрэгжүүлэх чиг үүрэг	Хийгдэх ажиллагаа Салбарын хуулиар хүлээсэн үүрэг
Үндэсний статистикийн хороо	аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх, мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах, олон нийтэд хүргэх	Аж ахуй эрхлэгчдийн хүйсээр ангилсан албан ёсны статистик бүртгэл хөтлөх; Статистикийн тухай хууль 5 дугаар зүйл. Статистикийн мэдээллийн хэлбэр 3. Албан ёсны статистикийн мэдээллийг Үндэсний статистикийн хороо, яам, төрийн бусад албан газар, бүх шатны Засаг дарга эрхлэн гаргана. 6 дугаар зүйл. Албан ёсны статистикийн мэдээллийн үзүүлэлт, түүнийг гаргах үндэслэл 1. Албан ёсны статистикийн мэдээлэлд дараахь үндсэн үзүүлэлт хамаарна: 2/хүн ам, нийгмийн статистикийн үзүүлэлт; а/ хүн амын тоо, нас, хүйс, в/ эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам, ажиллагсад; ё/ дундаж цалин, орлого н/ ажлын цагийн үргэлжлэл. Статистик нэгтгэн боловсруулах, тооллого, судалгаа явуулах, дүгнэлт гаргах; Статистикийн тухай хууль 7 дугаар зүйл. Тооллого, судалгаа явуулах 1. Үндэсний статистикийн хороо дараахь тооллого, судалгааг явуулна: г/ өрхийн нийгэм, эдийн засгийн түүвэр судалгааг улирал тутам; ё/ хүн амын ажил эрхлэлтийн түүвэр судалгааг улирал тутам; з/ аж ахуйн нэгжийн тооллогыг 5 жил тутам; к/ цаг ашиглалтын түүвэр судалгааг 4 жил тутам улирлаар. 3. Тооллого, судалгааны зардлыг Үндэсний статистикийн хорооны тухайн жилийн төсөвт тусгана.

		Статистик мэдээлэл гаргаж өгөх дамжуулах, олон нийтэд хүргэх Статистикийн тухай хууль 18 дугаар зүйл. Яам, Монголбанк, төрийн бусад албан газар, бүх шатны Засаг даргын статистикийн мэдээллийн талаархи нийтлэг бүрэн эрх Яам, төрийн бусад албан газар, бүх шатны Засаг дарга статистикийн мэдээллийн талаар дараахь нийтлэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 3/мэдээлэл, судалгааны дүнг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд хүргэх;
Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, бүх шатны Засаг дарга	Орон нутгийн эрх хэмжээний хүрээнд хамаарах хөтөлбөр, төсөл арга хэмжээ батлахдаа аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, дэмжих талаар зохицуулалт тусгах	Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль 20.1.Орон нутгийн чиг үүрэгт дараах асуудал хамаарна: 20.1.1.орон нутгийн хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт; 20.1.2.орон нутгийн өмчийн удирдлага; 20.1.3.орон нутгийн төсөв, албан татвар, төлбөр, хураамж; 20.1.3.орон нутгийн төсөв, албан татвар, төлбөр, хураамж; 20.1.4.орон нутгийн сан; 20.1.5.орон нутгийн хүний нөөцийн бодлогын төлөвлөлт, хөтөлбөр; 20.1.6.орон нутгийн үйлдвэрлэл, хүнс, хөдөө аж ахуй; 20.1.8.худалдаа, үйлчилгээний зохицуулалт; 35.1.Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 35.1.9.Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр тухайн аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн төсвийг хэлэлцэж батлах, түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, гүйцэтгэлийг батлах; 35.1.10.хуулиар тогтоосон хязгаарын хүрээнд албан татвар, төлбөр, хураамжийн хувь хэмжээг тогтоох; 35.1.13.энэ хуулиар тогтоосон тухайн нэгжийн чиг үүрэгт хамаарах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэх, холбогдох журам батлах; 35.1.16.худалдаа, үйлчилгээний төрөл, ангилал, худалдаа үйлчилгээ эрхлэхэд тавих шаардлага, бүрдүүлэх баримт бичиг, худалдаа, үйлчилгээ эрхлэгчийн эрх, үүргийг тодорхойлсон нийтлэг журам батлах; Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль 21.1.Аймгийн чиг үүрэгт дараах асуудал хамаарна: 21.1.1.аймгийн дунд хугацааны хөгжлийн үндсэн чиглэл, бодлого, төлөвлөлт; 21.1.2.аймгийн өмчийн ашиглалт, эзэмшилт, захиран зарцуулалт, түүнд тавих хяналт; 21.1.3.аймгийн төсөв, түүний төлөвлөлт, гүйцэтгэл, тайлан, хяналт; 21.1.4.хууль тогтоомжид заасан хүрээнд албан татвар, төлбөр, хураамжийн хувь хэмжээг тогтоох асуудал; 21.1.5.аймгийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн төлөвлөлт, хуваарилалт болон бусад сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт, тайлан, хяналт; 21.1.6.аймгийн хүний нөөцийн бодлогын төлөвлөлт, хөтөлбөр;

		21.1.7.аймгийн хүнс, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн хөтөлбөр, хэрэгжилтэд тавих хяналт; 21.1.9.худалдаа, үйлчилгээний нийтлэг зохицуулалт, хяналт; 60.1.Аймгийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 60.1.1.хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн биелэлтийг хангах ажлыг хариуцан зохион байгуулж, үр дүнг хариуцах; 60.1.2.аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас гаргасан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг хариуцан зохион байгуулж, үр дүнг хариуцах; 60.1.3.аймгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн асуудлаар төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн төсөл боловсруулан аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулж, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх; 60.1.4.аймгийн төсвийн төсөл, түүний тодотголын төслийг боловсруулах, хэлэлцүүлэх, батлуулах, төсвийн гүйцэтгэлийг зохион байгуулж, аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнах; 60.1.8.энэ хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан асуудлаар аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэрийн төслийг боловсруулж, холбогдох тооцоо, үндэслэл бүхий саналыг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулж хэлэлцүүлэх; Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль 22.1.Сумын чиг үүрэгт дараах асуудал хамаарна: 22.1.4.хууль тогтоомжид заасан хүрээнд албан татвар, төлбөр хураамжийн хувь хэмжээг тогтоох асуудал; 22.1.5.сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн төлөвлөлт, хуваарилалт болон бусад сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт, тайлан, хяналт; 22.1.6.аймгийн хүний нөөцийн хөтөлбөрийн хэрэгжилт, ажиллах нөхцөл; 22.1.7.аймгийн хүнс, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн хөтөлбөрийн хэрэгжилт; 22.1.9.худалдаа, үйлчилгээний зохион байгуулалт, хяналт; 59.1.Сумын Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 59.1.3.сумын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн асуудлаар төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн төсөл боловсруулж сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулан хэлэлцүүлэх, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх; 59.1.4.сумын төсвийн төсөл, түүний тодотголын төслийг боловсруулах, хэлэлцүүлэх, батлуулах, төсвийн гүйцэтгэлийг зохион байгуулж, сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнах; 59.1.9.энэ хуулийн 22 дугаар зүйлд заасан асуудлаар сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэрийн төслийг боловсруулж, холбогдох тооцоо, үндэслэл бүхий саналыг сумын иргэдийн төлөөлөгчдийн Хуралд оруулж хэлэлцүүлэх;
--	--	--

		Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль 24.1.Нийслэлийн чиг үүрэгт дараах асуудал хамаарна: 24.1.1.нийслэлийн хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт; 24.1.2.нийслэлийн өмчийн ашиглалт, эзэмшилт, захиран зарцуулалт, түүнд тавих хяналт; 24.1.3.нийслэлийн төсөв, түүний төлөвлөлт, гүйцэтгэл, тайлан, хяналт; 24.1.4.хууль тогтоомжид заасан хүрээнд албан татвар, төлбөр, хураамжийн хувь хэмжээг тогтоох асуудал; 24.1.5.нийслэлийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн төлөвлөлт, хуваарилалт болон бусад сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт, тайлан, хяналт; 24.1.9.худалдаа, үйлчилгээний нийтлэг зохицуулалт, хяналт; 63.1.Нийслэлийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 63.1.1.хууль тогтоомж болон Засгийн газрын шийдвэрийн гүйцэтгэлийг хангах ажлыг хариуцан зохион байгуулах; 63.1.2.нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг хариуцан зохион байгуулж, үр дүнг хариуцах; 63.1.3.нийслэлийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн асуудлаар төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн төсөл боловсруулан нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулж, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх; 63.1.4.нийслэлийн төсвийн төсөл, түүний тодотголын төслийг боловсруулах, хэлэлцүүлэх, батлуулах, төсвийн гүйцэтгэлийг зохион байгуулж, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнах; 63.1.8.энэ хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасан асуудлаар нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэрийн төслийг боловсруулж, холбогдох тооцоо, үндэслэл бүхий саналыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулан хэлэлцүүлэх;
		Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль 25.1.Дүүргийн чиг үүрэгт дараах асуудал хамаарна: 25.1.5.дүүргийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн төлөвлөлт, хуваарилалт болон бусад сангийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт, тайлан, хяналт; 25.1.6.худалдаа, үйлчилгээний зөвшөөрөл, хяналт; 25.1.7.нийслэлийн үйлдвэрлэлийн хөтөлбөрийн хүнс, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн хөтөлбөрийн хэрэгжилт; 62.1.Дүүргийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 62.1.3.дүүргийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн асуудлаар төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн төсөл боловсруулан дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулж, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх; 62.1.4.дүүргийн төсвийн төсөл, түүний тодотголын төслийг боловсруулах, хэлэлцүүлэх, батлуулах,

		төсвийн гүйцэтгэлийг зохион байгуулж, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнах; 62.1.8.энэ хуулийн 25 дугаар зүйлд заасан асуудлаар дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэрийн төслийг боловсруулж, холбогдох тооцоо, үндэслэл бүхий саналыг дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд оруулан хэлэлцүүлэх;
Жендэрийн үндэсний хороо	Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг төрөөс дэмжих чиглэлд хяналт тавих	Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг төрөөс дэмжих бодлого, хөтөлбөр, тусгай арга хэмжээг боловсруулах Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль 18.3.Жендэрийн үндэсний хороо жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 18.3.1.жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах бодлого, хөтөлбөр, тусгай арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, түүний биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах; 18.3.4.жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад шаардлагатай үндэсний чадавхийг төрийн байгууллагын болон нийгмийн хүрээнд бэхжүүлэхэд чиглэсэн бодлого, хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, түүний биелэлтэд хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах; Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг төрөөс дэмжих бодлого, хөтөлбөр, тусгай арга хэмжээг хэрэгжүүлэх Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг төрөөс дэмжих бодлого, хөтөлбөр, тусгай арга хэмжээг биелэлтэд хяналт тавих

3. Гаргах зардлыг урьдчилан тооцох, зардлыг нэгтгэн тооцох

Зардлыг урьдчилан тооцохдоо хүний нөөцийн¹, материаллаг², бусад³ гэсэн зардлын бүрэлдэхүүн хэсэгт хувааж тооцох бөгөөд тэдгээрийн нийлбэрийг гаргасны үндсэн дээр нийт зардал тодорхойлогдох юм.

Хуулийн төслийн зохицуулалтаар төсөвт аливаа зардал үүсэхгүй бөгөөд одоо хамаарч буй үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд гүйцэтгэх боломжтой ажиллагаанууд байх тул нэмэлт зардал үүсэхгүй.

4. Хувилбарыг нягтлах

Хуулийн төсөлд заасан үйл ажиллагаанд хамаарах субъектүүд буюу Үндэсний статистикийн хороо, Жендэрийн үндэсний хороо, нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, бүх шатны Засаг дарга хуулиар харьяалуулсан үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон нэмэлт зардал гарахгүй.

¹ Хүний нөөцийн зардал гэдэгт тухайн үүргийг гүйцэтгэх төрийн албан хаагчийн авч болох бүх нэмэгдэл, тусламж, төрөөс даадаг бүх зардлыг нэгтгэн дунджаар гаргасан зардал хамаарна.

² Материаллаг зардал гэж тухайн ажлын байртай холбогдон гарах нийтлэг зардлыг хэлнэ. Үүнд: ажлын байр, цахилгаан дулаан, бичиг хэргийн зардал, техник, тоног төхөөрөмжийн зардал, урсгал зардал, хөрөнгө оруулалтын зардлууд орно.

³ Бусад зардал гэж тухайн ажил үйлчилгээг гүйцэтгэхэд дагалдан гарах зардлыг хэлнэ.

Иймд “Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх хууль”-ийг хэрэгжүүлэхэд шинээр болон нэмэлт зардал үүсэхгүй болно.

Дөрөв. Дүгнэлт

“Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай” хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхэд иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагад нэмэгдэл зардал үүсэхээргүй байна.

---oOo---

Хууль санаачлагч нар

УИХ-ын гишүүн
Даваажанцангийн САРАНГ...

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2022 ОНЫ 6-Р САРЫН 7 ӨДӨР

УЛААНБААТАР

АЖ АХУЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ
НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

2 дугаар зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж

2.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бүлэг зүйлээр бүрдэнэ.

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

НЭГДҮГЭЭР
БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 ДҮГААР ЗҮЙЛ

2 ДУГААР ЗҮЙЛ

3 ДУГААР ЗҮЙЛ

4 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ

5 ДУГААР ЗҮЙЛ

ХОЕРДУГААР БҮЛЭГ ТӨРӨӨС
АЖ АХҮЙ ЭРХЛЭГЧ
ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙГ
ДЭМЖИХ

6 ДУГААР ЗҮЙЛ

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ АЖ
АХҮЙ НЭГЖ,
БАЙГУУЛЛАГЫН ОРОЛЦОО

7 ДУГААР ЗҮЙЛ

8 ДУГААР ЗҮЙЛ

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ АЖ
АХҮЙ ЭРХЛЭГЧ
ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН
ОРОЛЦОО

9 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ

Агуулга

10 ДУГААР ЗҮЙЛ

11 ДУГААР ЗҮЙЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮҮЛЬ

2022 оны 6 сарын 31 өдөр

Улаанбаатар хот

АЖ АХҮЙ ЭРХЛЭГЧ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ ДАХЬ ОРОЛЦООГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ТУХАЙ ХҮҮЛЬ

Нэгдүгээр бүлэг
нийтлэг үндэслэл

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

2 дугаар зүйл. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж

2.1. Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Жендэрийн зох тэгш байдлыг хангах тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл. Хуулийн үйлчлэх хүрээ

3.1. Энэ хууль нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт байгаа байрлан үйл ажиллагаа эрхэлдэг улсын бүтээгдэхүүн ашиг олох зорилготой бүхий аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдэд үйлчилнэ.

3.2. Төрийн бус байгууллага, төрийн болон орон нутгийн өмчит, түүний оролцоотой компани, улсын төсөвт үйлдвэрийн газар, төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой газар, гадаад улсын хуулийн этгээд энэ хуулийн зохицуулалтад хамаарахгүй

4 дүгээр зүйл. Хуулийн нэр томьёоны тодорхойлолт

4.1. Энэ хуульд хэрэглэж эн дараах нэр томъёог доо дорхон үгтгээр ойлгоно